

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเอกสารและงานวิจัยที่สำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับการบริการวิชาการ โดยจะขอกกล่าวตามลำดับดังนี้

1. บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาต่อสังคม
2. ความจำเป็นในการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการบริการวิชาการแก่ชุมชน
4. งานบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
5. นโยบาย เป้าหมาย และหลักการของการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน
6. การจัดองค์กรและพัฒนาองค์กร
7. รูปแบบของการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน
8. งานบริการวิชาการด้านการจัดประชุม ฝึกอบรม สัมมนา
9. การสร้างความร่วมมือและการสร้างเครือข่าย
10. การประเมิน โครงการบริการสังคม
11. รูปแบบการประเมินเชิงการตอบสนอง
12. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาต่อสังคม

การจัดการอุดมศึกษาของไทยได้เริ่มมาตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนในปัจจุบัน (ปีพ.ศ.2544) มีสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดและในกำกับทบวงมหาวิทยาลัยทั้งสิ้น 74 แห่ง แยกเป็นมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาของรัฐในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยรวม 20 แห่ง มหาวิทยาลัยของรัฐในกำกับของรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย 4 แห่ง มหาวิทยาลัยและวิทยาลัย เอกชน 50 แห่ง (สมบัติ จำปาเงิน , 2544 : 237 – 247) มีการปฏิรูปอุดมศึกษาโดยรัฐบาลได้กำหนดนโยบายในการปฏิรูปอุดมศึกษาขั้นที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. ให้มีการรวบรวมสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปให้มีระบบบริหารเดียวกัน มีการร่วมมือกันในด้านวิชาการ การใช้ทรัพยากรตลอดจนมีมาตรฐานการศึกษาเป็นที่ยอมรับ

2. ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการมหาวิทยาลัยที่เป็นส่วนราชการ (Public University) ไปเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่บริหารแบบคล่องตัวและตรวจสอบได้ ที่เรียกว่ามหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ (Public Autonomous University)

3. นำระบบการประกันคุณภาพการศึกษา (Quality Assurance) เข้ามาใช้ในการตรวจสอบ ประเมินผลการจัดการศึกษาทั้งระบบ

4. ปรับปรุงและนำวิธีการจัดสรรงบประมาณให้แก่สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในลักษณะเงินอุดหนุนทั่วไป (Block Grant) ให้ทุกสถาบัน

สถาบันอุดมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและได้รับการสนับสนุนจากรายได้ภายในสังคม จึงจำเป็นต้องมีจิตสำนึกในการให้บริการสนองตอบแก่สังคม โดยหน้าที่อย่างสำคัญ คือการจะให้ บริการแก่สังคมได้อย่างสอดคล้องกันกับความต้องการของสังคม จึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้จากสังคม อยู่ในอีกด้านหนึ่งร่วมกันไปด้วย (ระพี สาคริก, 2541 : 83) สอดคล้องกับรายงานการประชุมสัมมนา ทางวิชาการ เรื่องการพัฒนาการบริหารมหาวิทยาลัยสู่ความเป็นเลิศ : แนวคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับ มหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาล (วันชัย ศิริชนะ, 2540 : 64) ที่กล่าวไว้ว่า

“ ความสามารถในการสนองตอบต่อความต้องการของสังคมก็เป็นสิ่งที่มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องรับผิดชอบตรงนี้อยู่ด้วยเช่นกัน ไม่ใช่สนองตอบต่อนโยบายของบ้านเมืองอย่างเดียว แต่สังคม แวดล้อมที่อยู่ด้วยนั้น มหาวิทยาลัยคงมีหน้าที่ที่จะดูแลตรงนี้อยู่ด้วย ”

ในปีพ.ศ. 2539 ทบวงมหาวิทยาลัยได้ประกาศนโยบายและแนวทางปฏิบัติในการประกันคุณภาพการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่สถาบันอุดมศึกษาต้องรับผิดชอบ (ศูนย์บริการ วิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2545 : 3)

1. การจัดการเรียนการสอน (การผลิตบัณฑิต)
2. การวิจัย
3. การให้บริการวิชาการแก่สังคม และ
4. การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

การที่มหาวิทยาลัยจะประกอบภารกิจทางด้านการสอน การวิจัย การบริการทาง วิชาการแก่สังคม ตลอดจนทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้บรรลุเป้าหมายตาม ภาระหน้าที่นั้น การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยจำเป็นต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ ความเป็นอิสระในการดำเนินงานและดำเนินกิจการ (Academic Freedom) นั่นคือ มี ความเป็นอิสระในการตัดสินใจเกี่ยวกับทิศทางและทางเลือกต่าง ๆ ในการบริหารงานภายใน สามารถ เลือกวิธีดำเนินงานได้อย่างเป็นเอกเทศ โดยปราศจากการแทรกแซงและควบคุมจาก

ภายนอกพร้อมทั้งมีเสรีภาพที่จะศึกษา วิเคราะห์ วิจัย วิจัยด้วยหลักวิชาการและความรับผิดชอบ โดยรักษาความสมดุลระหว่างความจำเป็นที่จะต้องมีเสรีภาพทางวิชาการ กับความจำเป็นที่ มหาวิทยาลัยจะต้องรับใช้สังคมในทางที่ถูกต้อง ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม (สิริลักษณ์ คอ มันตร์และสกันธี วรรณวิวัฒนา, 2532 : 32)

ทบวงมหาวิทยาลัย (2517 : 43) ได้กล่าวสรุปถึงบทบาทที่สถาบันอุดมศึกษามีต่อสังคมว่า

1. สถาบันอุดมศึกษาไม่ควรจะมุ่งปฏิบัติภารกิจในด้านการเรียนการสอนแต่ฝ่ายเดียว แต่ควร จะหาทางส่งเสริมภารกิจด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะภารกิจในการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน
 2. สถาบันอุดมศึกษาควรนำผลการวิจัยในสาขาวิชาการต่าง ๆ มาประยุกต์ให้เป็นประโยชน์ใน การให้บริการต่อสังคมหรือชุมชน
 3. ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรและการสอนในสถาบันอุดมศึกษา ให้อาจารย์และ นักศึกษาได้มีโอกาสสัมผัสข้อเท็จจริงพบเห็นปัญหาสังคมด้วยตนเอง
 4. สถาบันอุดมศึกษาควรสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ทั้งที่เป็นภาค รัฐบาล ภาคเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับหน่วยงานที่เป็นหน่วยปฏิบัติงาน
- เช่นเดียวกับสิปพนนท์ เกตุทัต (2526 : 43) ที่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสถาบันอุดม ศึกษาในภูมิภาคไว้คือ

1. ผลิตบัณฑิตให้ผูกพันกับสภาพและมีจิตใจรักที่จะทำงานในภูมิกษณนั้น
2. แสวงหาบทบาทหลักที่จะมีผลตอบสนองการพัฒนาภูมิกษณนั้นคือเฟ่งเลี้ยง
3. งานวิจัยและงานตอบสนองความต้องการของสังคม
4. แสวงหาและส่งเสริมศิลปประเพณี วัฒนธรรมพิเศษเฉพาะภูมิกษณ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สถาบันอุดมศึกษาถือว่าหน้าที่ในการบริการทางวิชาการแก่ชุมชน เป็นหน้าที่และคุณธรรมที่ต้องปฏิบัติให้สำเร็จลุล่วงตามนโยบายที่ตั้งไว้ เพราะสถาบันอุดมศึกษาเป็น แหล่งความพร้อมทางวิชาการสูงสุด จึงควรกระจายความรู้ไปสู่สังคม ปัจจุบันมหาวิทยาลัย จำเป็นต้องใกล้ชิดกับสังคม ช่วยแก้ปัญหาสังคมนำสังคมและสนองความต้องการสังคม ทำให้ มหาวิทยาลัยภูมิภาคเป็นมหาวิทยาลัยชุมชน

ความจำเป็นในการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน

แม้ว่างานสอนงานวิจัยจะเป็นงานหลักของสถาบันอุดมศึกษาก็ตาม แต่การบริการ

วิชาการก็ถือว่ามีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพราะการบริการชุมชนจะช่วยสนับสนุนให้การสอนการวิจัยตรงกับสภาพความเป็นจริงในสังคมมากที่สุด คุณภาพของครูที่ผลิตออกมาก็จะ รับผิดชอบต่อสังคมได้ทันทีและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (ธงชัย ปภัสราทร, 2517 : 70)

จากรายงานการสัมมนาเรื่อง “ภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมไทยมุ่งหวัง” เมื่อ 14 - 17 ธันวาคม 2517 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญ โลก (ทบทวมหาวิทยาลัย, 2517 :10 - 11) ได้สรุปถึงความจำเป็นที่มหาวิทยาลัยต้องให้บริการทางวิชาการแก่สังคมหรือชุมชนได้ดังนี้

1. เพื่อเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์และการเรียนรู้ของนักศึกษาและคณาจารย์ที่ออกไปปฏิบัติงาน เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม และเพื่อความก้าวหน้าของมหาวิทยาลัยด้วย
2. เป็นการบุกเบิกในกิจการบางอย่างเพื่อเปิดโอกาสให้มหาวิทยาลัยได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริงของสังคมภายนอกด้วยตนเอง และทำให้สังคมภายนอกรับรองมหาวิทยาลัยเป็นสถาบันสังคม
3. เป็นการระดมสรรพกำลังเพื่อการพัฒนาชุมชน เปิดโอกาสให้นักศึกษามีโอกาสฝึกฝนความมีน้ำใจในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

ปฐม นิคมานนท์ (1982 : 78 - 83) กล่าวถึงความจำเป็นที่สถาบันอุดมศึกษาต้องให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนว่า

1. ประชาชนต้องการความรู้ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม
2. ความต้องการโปรแกรมที่เหมาะสม หรือหลักสูตรพิเศษของกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มลูกจ้าง หน่วยงานของรัฐ องค์การอาสาสมัครที่ต้องการหลักสูตรพิเศษ สถาบันอุดมศึกษาสามารถสร้างหลักสูตรสนองความต้องการของประชาชนได้
3. ความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยต่อปัญหาสังคมและหาวิธีแก้ไขปัญหาในสังคมให้ลุล่วงไปด้วยดี
4. การทดแทนกระบวนกรที่ชุมชนเล็ก ๆ ถูกทำลาย ทั้งนี้เพราะว่าการอุดมศึกษาทำให้ผู้คนในท้องถิ่นที่เรียนสำเร็จมาแล้วไม่มีโอกาสกลับมาในภูมิภาคของตน มหาวิทยาลัยจึงต้องสร้างโปรแกรมการศึกษา เพื่อสร้างผู้นำชุมชนขึ้นมาใหม่ให้มีความรักและหวงแหนในท้องถิ่นของตน โดยการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

สรุปความจำเป็นที่สถาบันอุดมศึกษาต้องให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนก็เพื่อต้องการให้อาจารย์และนักศึกษาได้มีประสบการณ์สามารถนำสิ่งที่ได้ศึกษาในห้องเรียนไปประยุกต์และปรับปรุงให้เหมาะสม ทั้งยังเป็นการช่วยเหลือชุมชนหรือสังคมให้ก้าวไปข้างหน้า ทันกับ

เหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สถาบันอุดมศึกษาจะเน้นการสอนอย่างเดียวไม่ได้ ดังที่ อดีต นายกรัฐมนตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช (2528 : 10) กล่าวว่า “มหาวิทยาลัยจะต้องเป็นเลิศทุก ด้าน คือด้านวิชาการ การเรียนการสอน และการบริการสังคม” นับว่ามหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของ สังคม ฉะนั้นจึงแยกออกจากสังคมมิได้ อาจกล่าวได้ว่ามหาวิทยาลัยหรือสถาบัน อุดมศึกษาไม่เพียงแต่ เป็นชุมชนของนักวิชาการเท่านั้น แต่เป็นชุมชนของประชาชนโดยทั่วไป อีกด้วย เพราะเป็นสถาบัน การศึกษาของท้องถิ่นอยู่ติดกับชาวบ้านมาหลายทศวรรษจนไม่สามารถจะแยกห่างจากกันได้ จะต้องให้ บริการท้องถิ่นหรือชุมชนเพื่อให้เยาวชนของประเทศเกิดผลอย่างน้อย 3 ประการ คือ ให้เขาสามารถ พัฒนาคุณภาพชีวิตของเขาได้ ให้เขามีสัมมาชีพในท้องถิ่นของเขา และให้เขามีส่วนช่วยพัฒนาชุมชน ด้วย (พะยอม แก้วกำเนิด, 2528 : 125)

แนวคิดเกี่ยวกับการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน

การขยายโอกาสทางการศึกษาออกไปสู่ชนบททั่วทุกภาคของประเทศเป็นเป้าหมายหลัก ประการหนึ่งในการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้ดำเนินการเพื่อ ตอบสนองนโยบายดังกล่าวตลอดมาด้วยการพยายามปรับปรุงวิธีการจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ที่ สามารถกระจายโอกาสทางการศึกษาออกไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศให้มากที่สุด (กระทรวง ศึกษาธิการ, 2541 : 81) แต่เดิมแล้วบริการการศึกษาภายในเมืองมีทั้งภายในและ ภายนอกโรงเรียน แต่ ก็มีรูปแบบที่ต่างกันไป มีหลาย ๆ อย่างที่แตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่แล้วสิ่งที่จะบริการสำหรับประชา ชนยังมีอยู่น้อย อย่างการสนับสนุนการบริการวิชาการด้านครูผู้สอน ยิ่งไปกว่านั้นการให้ความสำคัญ หรือพลังมวลชนและวัสดุอุปกรณ์ ทรัพยากรสำคัญต่าง ๆ ที่จะให้ใช้การดำเนินการ ในส่วนสำคัญของ การดำเนินงานที่มีทั้งระยะยาวและระยะสั้น ทั้งในมหาวิทยาลัย วิทยาลัย และเมื่อก่อนศูนย์ฝึกหัดครู เป้าหมายสำคัญก็คือผู้ที่จะได้มาซึ่งความรู้ ทักษะที่เกิดขึ้นและเทคนิควิธีต่าง ๆ ซึ่งวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ได้กำหนดไว้ในข้อกำหนดหลักที่ใช้สำหรับรูปแบบการศึกษาภายนอก (Roland W. Morant, 1981 : 14)

ปัจจุบันการศึกษายังไม่สามารถกระจายโอกาสให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง เนื่องจาก ข้อจำกัดในเรื่องทรัพยากรด้านบุคลากร งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ มาใช้เพื่อเป็นการเปิด โอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง (นฤมล ดันธสุเรศรัญและคณะ, 2538 : 1) ดังนั้นสิ่งที่ต้องปรับปรุง คือ

1. การพัฒนาวัสดุอุปกรณ์

ผลิตผลและปริมาณความต้องการมีมากกว่าที่หลักสูตรจัดให้สำหรับผู้บริหารและครูผู้สอน หรือผู้เชี่ยวชาญ

2. กระบวนการพัฒนาที่สำคัญทางยุทธศาสตร์

การพัฒนารูปแบบของสถานศึกษาและการควบคุมดูแลให้มีความสะดวกมากขึ้นและมีการติดตามผลระบบการประเมิน

(Apeid Stady Group, 1979 : 91 - 92) หน่วยงานที่นับเป็นประตูของการนำวิชาการไปสู่ชุมชนที่ดีและเหมาะสมที่สุด ก็คือสำนักบริการวิชาการนั่นเอง (พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์, 2542 : 7)

นอกจากกรมการศึกษานอกโรงเรียนแล้วในปัจจุบันยังมีสถาบันการศึกษาที่เพิ่มโอกาสให้คนในชุมชน คือ วิทยาลัยชุมชน (สำนักส่งเสริมวิทยาลัยชุมชน กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 4) วิทยาลัยชุมชนเป็นสถาบันการศึกษาที่จัดการศึกษา 2 ปีแรกของระดับอุดมศึกษา และจัดการศึกษาตลอดจนฝึกอบรมในหลักสูตรเพื่อพัฒนาอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิต ในสาขาวิชาที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน การจัดการศึกษาและฝึกอบรมเน้นความหลากหลาย ทั้งประเภทวิชาและวิธีการจัดการศึกษาเพื่อเปิดโอกาสอย่างกว้างขวางแก่ผู้เรียนทุกเพศทุกวัย เพื่อเป็นหลักประกันสำหรับอนาคตของทุกคนที่จะได้วิชาความรู้และทักษะไปประกอบอาชีพไปศึกษาต่อหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองต่อไป

วิทยาลัยชุมชน เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่สนองตอบความต้องการของชุมชน คือ เป็นของชุมชนจัดโดยชุมชนและเพื่อชุมชน เป็นสถานศึกษาที่ตั้งขึ้นในชุมชนและเอื้อให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ารับการศึกษา เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการทำงาน และได้รับวุฒิการศึกษาเพิ่มขึ้น โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ การออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอน รวมถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนร่วมเป็นวิทยากร (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544 : 2) วิทยาลัยชุมชนจึงได้รับการยอมรับว่าเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาในการบริหารจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดการศึกษาให้เกิดประโยชน์และเป็นไปอย่างกว้างขวาง ได้นำหลักการปรัชญาและแนวคิดวิทยาลัยชุมชนมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและบริบทของประเทศไทย วิทยาลัยชุมชนจึงเป็นสถาบันอุดมศึกษาในระดับ 2 ปีแรกของระบบปริญญาที่จัดการศึกษาและฝึกอบรมในหลักสูตรที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อพัฒนาการศึกษาพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตของชุมชน เพราะหลักสูตรวิทยาลัยชุมชน ยังได้เน้นให้มีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมแก่ผู้เรียนอีกด้วย

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการให้บริการวิชาการชุมชนนั้น นักวิชาการได้ให้ทัศนะที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

ไพฑูรย์ พงศบุตร (2517 : 85 - 88) กล่าวว่า

1. บริการที่ให้นั้นต้องไม่ใช่ลักษณะของงานที่สถาบันการศึกษา ในระดับต่ำกว่ามหาวิทยาลัย จะกระทำได้ง่าย ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการทำงานซ้ำซ้อนกันหรือการแข่งขันกันทำ อันจะทำให้การใช้บุคลากรและทรัพยากรของมหาวิทยาลัยที่มีอยู่จำกัดได้ผลไม่คุ้มค่า

2. บริการที่ให้อาจมีคุณค่าทางวิชาการเพียงพอ มีศักดิ์ศรีสมกับที่มหาวิทยาลัยเป็นผู้จัดให้ บริการทางวิชาการที่ให้นั้น ควรมีคุณค่าทั้งทางปริมาณและคุณภาพ

3. การจัดบริการทางวิชาการต้องไม่เป็นในเชิงหากำไร การบริการที่จัดให้จะต้องเป็นการให้อย่างแท้จริง ถ้าหากจะคิดเป็นค่าเล่าเรียน ค่าธรรมเนียมหรือค่าใช้จ่ายอื่นใด ก็ควรคิดในอัตราต่ำสุดเท่าที่สามารถดำเนินงานได้ ถ้าหากเป็นงานที่ได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดินหรือจากแหล่งอื่นใด การให้บริการทางวิชาการก็อาจเป็นการให้เปล่า หรือ คิดในอัตราต่ำตามความเหมาะสม

4. บริการที่ให้อาจเหมาะสมกับความต้องการของสังคม เป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่จะต้องติดตามดูสถานะของสังคมว่าจะสามารถมีบทบาทในการให้บริการทางวิชาการได้อย่างไรบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของชุมชน การให้บริการที่ตรงกับความต้องการของชุมชนหรือสังคมย่อมได้ประโยชน์คุ้มค่า

วรรณิ เหล่าสุวรรณ (2527 : 24 -25) ได้แนวคิดในการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนที่ทำในวิทยาลัยครูว่า การให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนนั้น ถ้ามองให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นว่าสิ่งที่ให้นั้นส่วนใหญ่เป็นนามธรรม แต่อย่างไรก็ตามถ้าสามารถแปรเปลี่ยนเป็นรูปธรรมได้ก็นับว่าเป็นความสามารถที่ควรได้รับการยกย่อง ฉะนั้นจึงควรพิจารณาให้รอบคอบ ว่าสิ่งที่ให้นั้นเป็น

คุณประโยชน์มากกว่าโทษ การให้บริการที่ควรนำไปพิจารณาก็คือ ให้บริการในสิ่งที่เขาต้องการ เหมาะสมกับเวลาและโอกาส เราจะทราบได้ก็ด้วยการศึกษาวิจัยความต้องการของชุมชน ที่สำคัญคือให้ประชาชนได้คิดและวางแผนร่วมกันที่จะแก้ปัญหาและค้นพบด้วยตนเอง นอกจากนี้การให้บริการให้เขาช่วยตนเอง ได้ทราบประโยชน์ที่ตนจะได้รับ เข้าใจบทบาท และหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบ ตลอดจนทำให้เขาเห็นความสำคัญของการพัฒนาตนเอง

สายหยุด จำปาทอง (2529 : 7) กล่าวถึงการให้บริการทางวิชาการว่า ควรจะเน้นบริการที่ส่งเสริมและพัฒนาความรู้บุคลิกภาพ และประสิทธิภาพหรือคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนให้มากขึ้นนับว่าเป็นการจัดเพื่อสวัสดิการสังคม (Social Welfare) อย่างแท้จริง โดยมุ่งหวังให้เกิดการพัฒนาตนเอง (Self Development) เป็นเบื้องต้นจากนั้นก็พัฒนาไปสู่ขั้นที่ทำให้เกิดสัจการแห่งตน (Self Realization) คือ การรู้จริง รู้ปัญหาของตนเองและนำไปสู่จุดหมายปลายทาง คือ การพึ่งตนเองได้ (Self Reliance) โดยไม่ต้องคอยรับความช่วยเหลือจากผู้อื่นตลอดเวลา

แต่สุภรณ์ ศรีพหล (2526 : 16) ได้ให้ทัศนะการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนที่แตกต่างจากสายหยุด จำปาทอง ว่าสังคมคาดหวังที่จะให้สถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคน่าจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาภูมิภาคนั้น ๆ และยังมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ความยากจน ปัญหาชนกลุ่มน้อย ปัญหาในด้านสุขภาพอนามัย การขนส่งและการคมนาคม ปัญหาการรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจะถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐฝ่ายเดียวไม่ได้ เพราะรัฐบาลมีภารกิจมากมายหากสถาบันอุดมศึกษาจัดโปรแกรมการให้บริการชุมชนได้ถูกต้องและตรงกับความต้องการของชุมชนแล้ว ก็จะเป็นการพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าไปได้โดยรวดเร็ว

จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนนั้นเป็นบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาที่ต้องกระทำเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคมหรือชุมชนโดยการส่งเสริมและพัฒนาความรู้บุคลิกภาพและคุณภาพของชีวิตของประชาชน นอกจากนี้จะพัฒนาตนเองเป็นเบื้องแรกแล้วยังเป็นการพัฒนาสังคมโดยส่วนรวมอีกด้วย อย่างไรก็ตามก่อนที่จะให้บริการนั้นควรที่ได้ศึกษาวิจัยความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ โดยทั่วไปการให้บริการทางวิชาการแม้ว่าจะต้องลงทุนอยู่บ้าง ก็ไม่ควรคิดหาทำไรแต่ควรให้เปล่าหรือคิดในอัตราต่ำตามความเหมาะสม

งานบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้กำหนดเป้าหมายของมหาวิทยาลัยที่จะให้ “เป็นแหล่งวิชาการระดับสูงของประเทศ เป็นที่พึ่งของท้องถิ่น มีความเป็นเลิศทางวิชาการ และมีพลวัตในสังคมวิชการนานาชาติ” มหาวิทยาลัยจึงได้ทำหน้าที่บุกเบิก แสวงหา พัฒนาเทคโนโลยีบริสุทธิ์ และประยุกต์ รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้วิทยาการสาขาต่าง ๆ ดังนั้น นอกเหนือจากภารกิจในด้านการเรียนการสอนและการผลิตบัณฑิตแล้ว มหาวิทยาลัยได้กำหนดนโยบายประการสำคัญ ให้คณะและหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยจัดทำโครงสร้างการวิจัยในสาขาต่าง ๆ ที่จะส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาสังคมในภูมิภาคนี้ และสามารถชี้นำสังคม ให้คำปรึกษาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เกิดประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติอย่างต่อเนื่องและยาวนาน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จึงเป็นสถาบันการศึกษาที่สำคัญของภาคใต้

มีนโยบายในการพัฒนาอุดมศึกษาในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดไว้ 9 ข้อ โดยข้อที่ 5 ระบุว่า ขยายงานบริการทางวิชาการแก่สังคมของสถาบันอุดมศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดย

เน้นการเผยแพร่ความรู้ การฝึกอบรม การศึกษาต่อเนื่องในรูปแบบต่าง ๆ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2525 : 8) ทิศทางการพัฒนามหาวิทยาลัยที่กำลังจะก้าวไปสู่โลกของอนาคต สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก มหาวิทยาลัยจะไม่สามารถคงสถานภาพเดิมไว้ได้ มหาวิทยาลัยจะต้องพัฒนาไปสู่การพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการหารายได้ จะยังคงพึ่งพางบประมาณจากรัฐอย่างเดียวยังคงไม่ได้อีกต่อไป มหาวิทยาลัยจะต้องพึ่งพาตนเองทางการเงินเป็นอย่างมาก มหาวิทยาลัยจะต้องปรับตัวและสามารถหารายได้มาเลี้ยงตัวเอง จากกิจกรรมภายในมหาวิทยาลัย จะต้องสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอกให้มากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มธุรกิจเอกชน เพื่อทำหน้าที่หารายได้มาสนับสนุนกิจการของมหาวิทยาลัย

ในขณะที่สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งรวมทั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ต่างก็มุ่งที่จะพัฒนาตนเองในทุกด้านเพื่อที่จะไปให้ถึงจุดมุ่งหมาย คือ ความเป็นเลิศทางวิชาการ หากจะพิจารณาภารกิจของมหาวิทยาลัยในทุกด้านแล้ว จะพบว่า งานบริการวิชาการถือว่าเป็นกลไกหรือเครื่องมือที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่แท้จริง ผลพลอยได้ก็คือรายได้ที่จะนำมาพัฒนาไปสู่ความเป็นเลิศและพึ่งตนเองได้ในระยะยาว (กองบริการวิชาการศึกษา, 2537 : 1)

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ.2522 (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2527 : 2) ในหมวด 1 บททั่วไป ได้ระบุถึงภารกิจหน้าที่ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ไว้ดังนี้

มาตรา 7 ให้มหาวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน ทำการวิจัย ให้การบริการทางวิชาการแก่ชุมชนและทำนุบำรุงและถ่ายทอดคุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

ในฐานะที่เป็นมหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคนี้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ ในการดำเนินงานด้านบริการวิชาการ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ที่จะให้มหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมภูมิภาคมหาวิทยาลัยได้ดำเนินกิจกรรม ด้านบริการวิชาการแก่ชุมชนทั้ง 3 ประเภท (กองบริการวิชาการศึกษา, 2537 : 2 - 3) ดังนี้

1. ประเภทให้เปล่าแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและยากไร้

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้จัดตั้งสำนักส่งเสริมและการศึกษาต่อเนื่องขึ้นในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ 5 กำหนดให้เป็นหน่วยงานกลางของมหาวิทยาลัยที่ทำหน้าที่ในการให้บริการวิชาการโดยการกระจายโอกาสทางการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เป็นการให้การศึกษาอย่างต่อเนื่อง จัดเสริมความรู้เทคนิคการประกอบอาชีพและวิชาการแขนงต่าง ๆ แก่กลุ่มเป้าหมายที่ยากไร้และด้อยโอกาสในสังคม เช่น การฝึก อบรมอาชีพต่าง ๆ ทั้งหลักสูตรระยะสั้นและระยะยาว ส่ง

เสริมการประกอบอาชีพอิสระ ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มความรู้ใหม่ ๆ ให้กับประชาชนแล้ว ยังเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย และนอกจากนั้นสำนักส่งเสริมและการศึกษา ต่อเนื่องยังทำหน้าที่ในการศึกษาความต้องการของชุมชนเพื่อนำเสนอมหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะได้นำมา กำหนดเป็นนโยบาย ในการให้บริการทางวิชาการและการพัฒนาที่ตรงตามความต้องการของชุมชน อย่างแท้จริง

ภารกิจของสำนักส่งเสริมและการศึกษาต่อเนื่อง ที่ได้ดำเนินการด้านบริการวิชาการ แก่สังคมสำหรับกลุ่มผู้ยากไร้และด้อยโอกาสในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (ปีพ.ศ.2532 - 2536)

1. ได้จัดหลักสูตรฝึกอบรมเสริมความรู้ ทั้งหลักสูตรระยะสั้น ระยะยาว และการส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระอาทิเช่น หลักสูตรช่างก่อสร้าง หลักสูตรศิลปประดิษฐ์ อุตสาหกรรมในครัวเรือน การบริการและธุรกิจการจัดร้านอาหาร การสหกรณ์เพื่อการพัฒนาชนบท และอื่น ๆ

2. ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา สำนักส่งเสริมและการศึกษาต่อเนื่องได้จัดการฝึกอบรมถึง 288 ครั้ง โดยในการฝึกอบรมมีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรม 13,774 คน

3. มหาวิทยาลัยได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมในลักษณะนี้ ทั้งงบประมาณแผ่นดินและงบประมาณเงินรายได้ของมหาวิทยาลัย เฉพาะในส่วนที่ให้กับผู้ด้อย-โอกาส ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมาใช้งบประมาณกว่า 5 ล้านบาท ในการให้บริการวิชาการแก่กลุ่มผู้ ด้อยโอกาส นอกจากสำนักส่งเสริมและการศึกษาต่อเนื่องจะเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการแล้ว คณะหรือหน่วยงานต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยก็ได้ดำเนินการบริการวิชาการในประเภทนี้ด้วย ซึ่งเป็นการให้บริการวิชาการตามสาขาวิชาที่คณะและหน่วยงานนั้น ๆ รับผิดชอบ โดยให้บริการทางวิชาการในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. การฝึกอบรม ประชุม สัมมนา
2. เป็นวิทยากร บรรยายพิเศษ เป็นกรรมการ เป็นที่ปรึกษา
3. เผยแพร่ความรู้โดยการจัดนิทรรศการ รายการวิทยุ จัดทำเอกสาร

ประชาสัมพันธ์

4. อื่น ๆ ฯลฯ

2. ประเภทให้บริการโดยไม่มุ่งผลกำไร สำหรับกลุ่มชนชั้นกลางและบุคลากรในหน่วยงานราชการที่มีกำลังซื้อไม่มากนัก

คณะและหน่วยงานต่าง ๆ ภายในมหาวิทยาลัย มีภาระหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจด้านบริการวิชาการ ซึ่งเป็นภารกิจด้านหนึ่งของมหาวิทยาลัย ที่มหาวิทยาลัยได้ให้ความสำคัญกับบทบาท

ทางด้านนี้มาก โดยเฉพาะในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ 7 มหาวิทยาลัยได้สนับสนุนให้คณะจัดตั้งองค์กรที่จะทำหน้าที่ด้านบริการวิชาการในระดับคณะ ทั้งนี้เพื่อให้มี

กลไกการประสานงานบริการวิชาการในระดับคณะ และมหาวิทยาลัยได้จัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งสนับสนุนในการจัดกิจกรรม และให้ผู้ใช้บริการหรือผู้ร่วมกิจกรรมมีส่วนร่วมในการออก ค่าใช้จ่ายด้วยส่วนหนึ่งในรอบปีที่ผ่านมา คณะและหน่วยงานต่าง ๆ ได้ดำเนินงานบริการวิชาการในประเภทที่ 2 ดังนี้

1. การให้บริการเกี่ยวกับการวิเคราะห์ ทดสอบ ตรวจสอบ ตรวจสอบ จำนวน 1,973 ครั้ง
2. การให้บริการเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ อาทิ เครื่องมือวิจัยที่นักวิจัยจาก สถานศึกษาขอใช้ หรือเครื่องคอมพิวเตอร์ ฯลฯ
3. การจัดประชุม ฝึกอบรม และสัมมนา จำนวน 192 ครั้ง
4. การให้บริการด้านอื่น ๆ อาทิ ร่วมเป็นวิทยากร อาจารย์พิเศษ กรรมการที่ปรึกษา จำนวน 566 ครั้ง
5. การให้บริการด้านสาธารณสุขตามบทบาทภารกิจของโรงพยาบาล สงขลาครินทร์ และโรงพยาบาลทันตกรรมและร้านขายยาเภสัชชุมชน

3. ประเภทหารายได้เลี้ยงตัวเองเป็นกิจกรรมที่มุ่งบริการสำหรับกลุ่มคนที่กำลังซื้อสูง

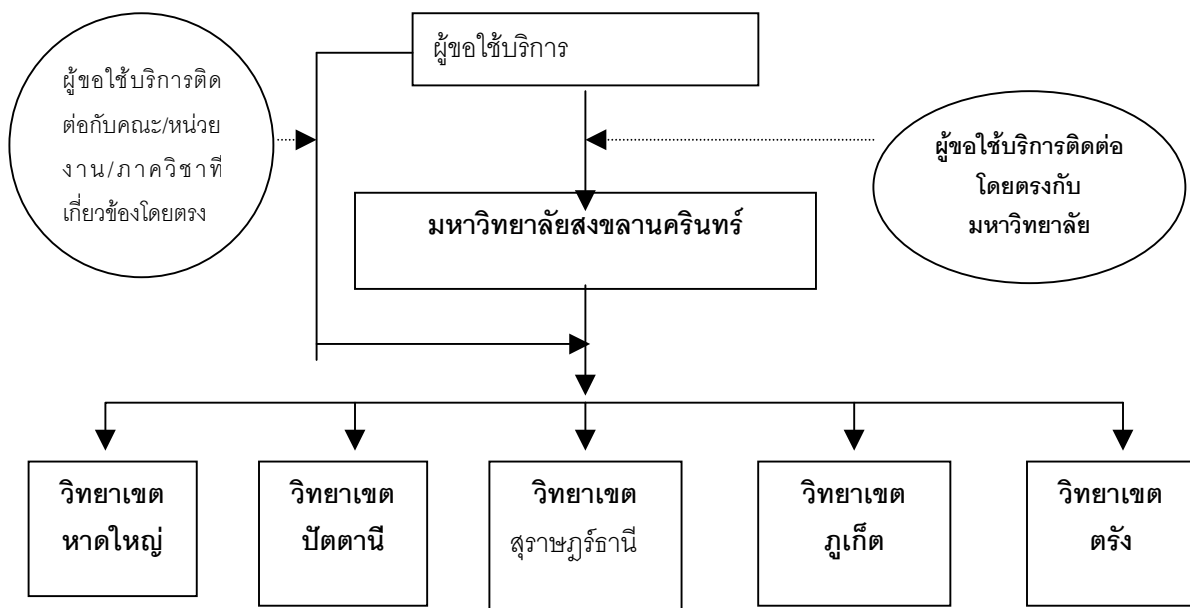
เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม มหาวิทยาลัยมีความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้สามารถหารายได้มาเลี้ยงตัวเองและพัฒนากิจการของมหาวิทยาลัยให้ไปสู่ความเป็นเลิศและพึ่งตนเองได้ในระยะยาว ในขณะที่เดียวกันคณะและหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัย ก็จำเป็นต้องปรับตัวตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมเช่นกัน คณะและหน่วยงานมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาศักยภาพของตัวเองทั้งในแง่ของบุคลากร และเครื่องมือที่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อให้สามารถเป็นที่พึ่งพาและชี้นำสังคมได้ แต่ในการพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้จำเป็นต้องใช้เงินทั้งสิ้น ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมด้านบริการวิชาการในรูปแบบหนึ่ง จึงเป็นลักษณะของการหารายได้ เพื่อเลี้ยงตัวเองและพัฒนาศักยภาพของหน่วยงาน

ในช่วงปีพ.ศ.2535 – 2536 ซึ่งเป็นช่วงต้นของแผนพัฒนาระยะที่ 7 (พ.ศ.2535 – 2539) คณะและหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยได้ตระหนักถึงบทบาทที่เปลี่ยนไป คณะและหน่วยงานจะต้องมีบทบาทและมีส่วนรับใช้สังคมมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพัฒนาศักยภาพของหน่วยงาน และจะต้องหารายได้มาเลี้ยงตัวเองควบคู่กันไป อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การพัฒนางานด้านบริการวิชาการไปสู่การหารายได้ เพื่อนำมาพัฒนาหน่วยงาน และพึ่งตนเองได้ในระยะยาวอย่างมี

ประสิทธิภาพ มหาวิทยาลัยจึงได้ออกระเบียบมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ว่าด้วยการให้บริการทางวิชาการ พ.ศ.2536 ขึ้นมารองรับฉบับหนึ่งเพื่อให้มีการบริหารจัดการ โครงการบริการวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

งานบริการวิชาการในลักษณะที่หารายได้ ที่มหาวิทยาลัยรับดำเนินการในช่วงที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการจัดการสิ่งแวดล้อม ศึกษาผลกระทบและความเป็นไปได้ของโครงการ ซึ่งบางโครงการหากปล่อยให้ดำเนินการอาจมีผลกระทบ หรือเกิดความเสียหายต่อประชาชนโดยรวม โดยเฉพาะโครงการที่มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในการดำเนินงานทั้ง 3 ประเภทนั้น ทุกคณะทุกหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัย ถือเป็นภารกิจหลักสำคัญด้านหนึ่งที่ต้องดำเนินการ ซึ่งในการดำเนินการนั้น ก็จะขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละคณะและประเภทวิชาที่เปิดทำการสอน และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านไม่เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและอุตสาหกรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านสาธารณสุข ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อย่างไรก็ตามในแต่ละคณะแต่ละหน่วยงาน ก็สามารถดำเนินงานด้านบริการวิชาการให้กับหน่วยงาน ทั้งภายในมหาวิทยาลัยและหน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐบาลและหน่วยงานของเอกชน สำหรับหน่วยงานภายนอกที่ต้องการขอใช้บริการทางวิชาการในด้านใด ก็สามารถติดต่อขอใช้บริการได้โดยตรงกับคณะกับหน่วยงานหรือภาควิชาในด้านนั้น ๆ ได้โดยตรง หรืออาจจะติดต่อขอใช้บริการผ่านหน่วยงานกลางของมหาวิทยาลัยได้ ดังภาพประกอบ (กองบริการวิชาการศึกษา, 2537 : 2 - 3)

ภาพประกอบ 1 การติดต่อของผู้ใช้บริการ

ลักษณะงานบริการวิชาการในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

งานบริการวิชาการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์มี 6 ประเภท ดังนี้

1. งานบริการวิชาการด้านการจัดประชุม ฝึกอบรม สัมมนา
2. งานบริการวิชาการด้านการให้คำปรึกษา แนะนำ จัดนิทรรศการและอื่น ๆ
3. งานบริการวิชาการด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ
4. งานบริการวิชาการด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและอุตสาหกรรม (การวิเคราะห์ การทดสอบ ตรวจสอบ ตรวจสอบ การวางระบบ การออกแบบ สร้าง ประดิษฐ์ และผลิต)
5. งานบริการวิชาการด้านการศึกษา วิจัย สืบค้น การวางแผน การจัดการ การศึกษาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของโครงการ ศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ พัฒนาต่าง ๆ
6. งานบริการวิชาการด้านข้อมูล ข่าวสาร และอื่น ๆ

จากภารกิจของมหาวิทยาลัยที่ถือว่างานบริการวิชาการเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ เพราะงานบริการวิชาการ หมายถึง

1. การพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการ หรือพัฒนาความสามารถ ศักยภาพทางการของบุคลากรและหน่วยงาน
2. การพัฒนาองค์ความรู้
3. การสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมหาวิทยาลัยกับสังคมภายนอก

(กองบริการวิชาการศึกษา, 2537 : 1)

นโยบาย เป้าหมาย และหลักการของการให้บริการวิชาการ

1. นโยบาย

จากภาระกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษา หรือมหาวิทยาลัยที่ต้องรับผิดชอบในเรื่องการจัดการเรียนการสอน (การผลิตบัณฑิต) การวิจัย การให้บริการวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแล้ว ทางทบวงมหาวิทยาลัยยังได้กำหนดนโยบายด้านการบริการทางวิชาการ ดังนี้

1. จัดให้มีระบบการประสานงานด้านบริการทางวิชาการ เพื่อให้การทำงานโดยส่วนรวมสอดคล้องกันและสามารถจัดทำโครงการในลักษณะประสมประสานขึ้น ทั้งสามารถแสวงหาเงินทุนจากแหล่งอื่นมาสนับสนุนด้วย

2. ร่วมมือกับสถาบันอื่นที่ปฏิบัติการกิจคล้ายคลึงกันในภูมิภาค เพื่อขยายขอบเขตการให้บริการทางวิชาการ ในลักษณะการรวมทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. จัดให้มีการบริการทางวิชาการ ในสาขาที่มหาวิทยาลัยถนัด และเปิดสอนอยู่ โดยทำแผนงานบริการทางวิชาการแก่สังคมที่ชัดเจนและให้นักศึกษามีส่วนร่วมด้วย เพื่อเป็นการส่งเสริมกิจกรรมนอกหลักสูตรของนักศึกษาในด้านการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา

(มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2525 : 22)

มหาวิทยาลัยบูรพาได้จัดตั้งงานบริการวิชาการชุมชนขึ้นเป็นหน่วยงานภายในสังกัดกองธุรกิจวิทยาเขต และได้ดำเนินงานด้านบริการวิชาการแก่ชุมชนมาตลอด โดยเน้นการให้บริการด้านการฝึกอบรมระยะสั้นเป็นส่วนใหญ่ ในปีพ.ศ. 2533 มหาวิทยาลัยมีนโยบายที่จะยกระดับงานบริการวิชาการแก่ชุมชน ซึ่งเดิมดำเนินงานในรูปแบบโครงการพิเศษเป็นการภายในนั้นให้เป็น “สำนักบริการวิชาการ” ซึ่งจะสามารถทำหน้าที่ให้บริการวิชาการแก่ชุมชนได้กว้าง-ขวางและทั่วถึงมากยิ่งขึ้น ประกอบกับ รัฐบาลมีนโยบายในการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกอย่างจริงจัง มหาวิทยาลัยจึงเสนอโครงการจัดตั้ง “สำนักบริการวิชาการ” เข้าบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535 - 2539) (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545 : 1) และเพื่อให้การดำเนินงานของสำนักบริการวิชาการสอดคล้องและส่งเสริมนโยบายการพัฒนาของมหาวิทยาลัย คณะกรรมการบริหารสำนักบริการวิชาการจึงกำหนดนโยบายการบริหาร (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545 : 3) ดังนี้

1. กรอบนโยบายทั่วไป

1.1 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยการเปิดโอกาสทางวิชาการ ในรูปแบบหลักสูตรพิเศษแก่ประชากร กลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาตนเองและองค์กรให้มีสมรรถนะในการทำงานสูงขึ้น

1.2 ให้การสนับสนุนคณะ ภาควิชา หน่วยงานและบุคลากรในมหาวิทยาลัยในการพัฒนาศักยภาพทางวิชาการ

1.3 พัฒนาคุณภาพชีวิตและโอกาสทางวิชาการแก่ผู้ด้อยโอกาสทางภาคตะวันออก

1.4 ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ ข่าวสารทางวิชาการสู่ชุมชน โดยอาศัยสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ วารสาร จดหมายข่าว ฯลฯ

1.5 พัฒนาระบบคลังข้อมูล เพื่อเป็นฐานสนับสนุนการจัดการศึกษาอบรมหลัก-สูตรพิเศษ การลงทุน และการวางแผนงานทางธุรกิจ การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการก้าวเข้าสู่ระบบการให้คำปรึกษาทางวิชาการ

1.6 ประสานงานและให้ความร่วมมือแก่องค์กรทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ในรูปแบบทางการลงทุนธุรกิจการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางภาคตะวันออก

1.7 ให้บริการสถานที่จัดประชุม อบรม สัมมนา และที่พักแก่นักหน่วยงานของรัฐ เอกชน และประชาชนทั่วไป

2. นโยบายด้านบริหาร

2.1 ให้บริการสถานที่และอำนวยความสะดวกในการจัดอบรมแก่นักหน่วยงานของ มหาวิทยาลัย องค์กรของรัฐและเอกชน

2.2 พัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารงานโดย

2.2.1 มุ่งใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่

2.2.2 ใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ

2.2.3 ส่งเสริมและสนับสนุนบุคลากรของสำนักบริการวิชาการให้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการทำงานให้สูงขึ้น

2.2.4 ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้มีจิตสำนึกในหน้าที่ของการให้บริการ

3. นโยบายด้านวิชาการ (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์)

3.1 ส่งเสริมการยกระดับคุณภาพและสมรรถนะการทำงาน ทั้งส่วนบุคคลและองค์กรของวิชาชีพต่าง ๆ ในภาคตะวันออกและอินโดจีนโดย

3.1.1 เพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการใหม่ ๆ โดยการจัดหลักสูตรพิเศษให้ หลากหลายเหมาะสมแก่ประชากรในแต่ละสาขาวิชาชีพ

3.1.2 ประสานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

3.2 สนับสนุนบุคลากรของมหาวิทยาลัยให้มีโอกาสเผยแพร่ความรู้ความสามารถทางวิชาการแก่ชุมชน

3.3 พัฒนาคุณภาพชีวิตและโอกาสทางวิชาการแก่ผู้ด้อยโอกาสโดย

3.3.1 สร้างโอกาสการมีความเป็นอยู่ทางสังคมให้ดีขึ้น

3.3.2 สร้างโอกาสทางการศึกษา

3.3.3 สร้างโอกาสในการมีวิชาชีพพิเศษตลอดจนแนวทางในการจำหน่าย

ผลผลิต

3.4 พัฒนาระบบคลังข้อมูลเพื่อการใช้ประโยชน์ในการจัดอบรมหลักสูตรพิเศษ การลงทุน และการวางแผนทางธุรกิจ ตลอดจนการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. นโยบายด้านการส่งเสริมและเผยแพร่

4.1 ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการและข่าวสารทางวิชาการและข่าวสารทางวิชาการสู่ชุมชนโดยอาศัยสื่อรูปแบบต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วารสาร และจดหมายข่าว ฯลฯ

4.2 ประสานและให้ความร่วมมือทางวิชาการแก่องค์กรทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยในรูปแบบที่ปรึกษาทางการลงทุน การวางแผนงานทางธุรกิจ และการวิเคราะห์ ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยขอนแก่นได้กำหนดนโยบายหลักที่จะให้มหาวิทยาลัยขอนแก่น เน้นเรื่องการประกันคุณภาพการศึกษา และเพื่อตอบสนองนโยบายดังกล่าว ศูนย์บริการวิชาการมหาวิทยาลัยขอนแก่นจึงได้พัฒนาระบบการประกันคุณภาพการปฏิบัติงานขึ้น และได้กำหนดนโยบายด้านการประกันคุณภาพการบริการวิชาการ ของศูนย์บริการวิชาการ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2545 : 4) ดังนี้

ศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่นตระหนักถึงความจำเป็นและความสำคัญของการมีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อภูมิภาค ประเทศชาติและความเป็นสากล แนวนโยบายของการบริการวิชาการจึงเน้นด้านการประกันคุณภาพ

1. สร้างและใช้ระบบประกันคุณภาพการบริการวิชาการที่มีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับของสังคมทั้งในประเทศและสากล โดยเฉพาะการตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน สอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

2. สร้างและสนับสนุนงานบริการวิชาการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สร้างนวัตกรรมด้านบริการวิชาการเพื่อชี้นำสังคมให้เป็นที่ยอมรับ

3. สร้างและสนับสนุนงานด้านบริการวิชาการแก่ชุมชนที่สามารถถ่ายทอดเทคโนโลยีและองค์ความรู้วิชาการสู่ชุมชนระดับท้องถิ่นให้เหมาะสม

4. ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรทุกฝ่ายของศูนย์บริการวิชาการมีความรู้เกี่ยวกับระบบการประกันคุณภาพการบริการวิชาการ

5. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ฝ่ายต่าง ๆ ดำเนินการประกันคุณภาพการบริการวิชาการ สำนักบริการวิชาการเชียงใหม่ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2545 : 12) กล่าวถึงนโยบายของ สำนักงานบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ว่า มุ่งที่จะเป็นหน่วยงานกลางของมหาวิทยาลัยในการ สนับสนุน ส่งเสริม และประสานงานบริการวิชาการระหว่างนักวิชาการ และหน่วยงานภายใน มหาวิทยาลัยกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐบาลและเอกชน เพื่อให้มหาวิทยาลัยสามารถใช้ทรัพยากร ต่าง ๆ ที่มีอยู่ปฏิบัติการกิจการบริการวิชาการแก่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพดังนี้

1. สนับสนุนและริเริ่มการให้บริการวิชาการแก่สังคมในรูปแบบต่าง ๆ โดยให้มีการ ผสมผสานกับการจัดการศึกษา การวิจัย ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและตอบสนองต่อ การแก้ปัญหาของชุมชน

2. สนับสนุนงานบริการวิชาการแก่ชุมชน ทั้งในส่วนที่ให้เปล่าและให้บริการบริการ ในส่วนที่มีรายได้

3. ส่งเสริมให้อาจารย์ในมหาวิทยาลัยปฏิบัติหน้าที่ในด้านการบริการวิชาการแก่ ชุมชนเพื่อเสริมงานด้านการเรียน การสอน และการวิจัยให้ครบถ้วน

4. สนับสนุนให้มีศูนย์ข้อมูลทางวิชาการ และความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ เพื่อให้คำแนะนำแก่ผู้มาขอรับการบริการวิชาการ

5. พัฒนาการบริการวิชาการไปสู่ความเป็นสากล โดยประสานความร่วมมือระหว่าง สถาบันทั้งภายในและต่างประเทศ ในรูปแบบการฝึกอบรม การสัมมนา การศึกษาดูงาน และการ ศึกษาต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้าน

6. พัฒนาการบริหารงานภายในสำนักบริการวิชาการให้มีความพร้อมสามารถเลี้ยงตนเอง ได้ และพร้อมที่จะเป็นหน่วยงานอิสระภายใต้การกำกับดูแลของมหาวิทยาลัยของรัฐ

2. เป้าหมาย

มหาวิทยาลัยบูรพาได้กล่าวถึงเป้าหมายของสำนักบริการวิชาการ (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545 : 2) ไว้ดังนี้

1. พัฒนางานบริการวิชาการ ให้มีความหลากหลายในรูปแบบ วิธีการ สาระ และ กลุ่มเป้าหมาย โดยเน้นคุณภาพชีวิต การงานและสภาพแวดล้อม ให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ทุกระดับของ ภาคตะวันออก

2. พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการให้บริการวิชาการ ระหว่างสำนักบริการวิชาการ กับหน่วยงานภายนอกมหาวิทยาลัย

3. ดำเนินการนำสื่อมวลชนมาใช้ในฐานะเครื่องมือเผยแพร่ความรู้และค่านิยมทางสังคมไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่กว้างขวาง

4. พัฒนาระบบข้อมูลทรัพยากรมนุษย์ในภาคการผลิตทุกสาขาเพื่อรองรับการวางแผนการขยายการจัดการ การศึกษาไปยังกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย

5. วิจัยและพัฒนาสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการเผยแพร่ความรู้และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะต่าง ๆ

6. ขยายขอบเขตการบริการวิชาการไปยังกลุ่มประเทศแถบอินโดจีน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามนโยบายรัฐบาล

7. ตั้งกองทุน เพื่อสนับสนุนการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน

ส่วนมหาวิทยาลัยขอนแก่น กล่าวถึงเป้าหมายของศูนย์บริการวิชาการ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2545 : 5) ดังนี้

1. เป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานและระดมทรัพยากร ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย เพื่อจัดบริการให้การศึกษาประชาชนระดับต่าง ๆ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ในหัวข้อวิชาการและวิชาชีพที่ผู้เข้ารับการศึกษามีความสนใจเพื่อให้เกิดทักษะและค่านิยมต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ

2. ร่วมมือกับคณะและหน่วยงานต่าง ๆ ภายในมหาวิทยาลัย และหน่วยงานทั้งภาครัฐภายนอกและเอกชนในการจัดการศึกษา

3. สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน

4. เผยแพร่และประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้กำหนดให้สำนักบริการวิชาการ ไว้แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ระยะเวลาที่ 5 และระยะเวลาที่ 6 โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็น หน่วยงานกลางของมหาวิทยาลัยในการสนับสนุนส่งเสริม และประสานงานบริการวิชาการแก่สังคมของหน่วยงาน หรือกลุ่มบุคลากรในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเพื่อให้มหาวิทยาลัยสามารถใช้ทรัพยากรด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ ปฏิบัติภารกิจทางด้านบริการวิชาการแก่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะแก่ชุมชนในภาคเหนือ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545 : 9)

3. หลักการ

สำนักงานบริการวิชาการมหาวิทยาลัยบูรพา จะดำเนินการภายใต้หลักการดังต่อไปนี้

1. บริการวิชาการของมหาวิทยาลัยให้มีความหลากหลายในรูปแบบ วิธีการ สาระ

และกลุ่มเป้าหมายโดยเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต การงานและสภาพแวดล้อมให้แก่ทรัพยากรมนุษย์
ทุกระดับของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและระดับภูมิภาคระหว่างประเทศ

2. เป็นศูนย์สรรพวิทยาการของชุมชน เพื่อกระตุ้นศักยภาพการเรียนรู้ของชุมชน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเพื่อสร้างสภาพสังคม สารสนเทศ ที่ประชาชนสามารถเข้าถึงข่าวสารข้อมูลได้โดย
ง่าย

3. พัฒนาสื่อและวิธีการบริการวิชาการให้มีความพร้อมและมีประสิทธิภาพทั้งด้าน
ทรัพยากรบุคคลและวิธีการดำเนินงาน

4. มุ่งพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการให้บริการวิชาการระหว่างมหาวิทยาลัยกับ
หน่วยงานภายนอก

5. ศึกษา ค้นคว้า วิจัยเกี่ยวกับการฝึกอบรมและการบริการวิชาการในรูปแบบ
ต่าง ๆ (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545 : 2)

ศูนย์บริการวิชาการมหาวิทยาลัยขอนแก่นมีหลักการในการดำเนินกิจกรรมการศึกษาโดยให้
มุ่งภารกิจหลัก 3 ประการ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2545 : 5) ดังต่อไปนี้

1. การประสานงานและส่งเสริมงานบริการวิชาการแก่สังคม

2. การให้บริการวิชาการแก่สังคม

3. ส่งเสริมและสนับสนุนการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีจากผลงานวิจัยสู่สังคม
หลักการในการดำเนินงานของสำนักบริการวิชาการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มี

หลักการในการให้บริการ ดังนี้

1. ศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชนมาทำการวิเคราะห์ เพื่อเป็นข้อมูลใน
การให้บริการชุมชนของสำนักบริการวิชาการ โดยการจัดหลักสูตรฝึกอบรมประชุม สัมมนาให้สอดคล้องกับ
ความต้องการของหน่วยงาน องค์กร ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

2. จัดให้มีศูนย์ข้อมูลด้านบริการวิชาการและความเชี่ยวชาญของทรัพยากรใน
มหาวิทยาลัยโดยแยกตามกลุ่มสาขาวิชา และมีเครือข่ายเทคโนโลยีเพื่อการค้นคว้าการให้บริการ ตลอด
จนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย

3. เป็นศูนย์กลางของมหาวิทยาลัยในการประสานงานกับคณะ สถาบัน สำนัก
และหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อระดมทรัพยากรและนำผลงานต่าง ๆ ที่มีอยู่ออกไปเผยแพร่และให้บริการแก่
ชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่สามารถจะกระทำได้

4. ติดตามสถานการณ์และให้ความสนใจต่อปัญหาในด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่

เปลี่ยนแปลงเพื่อที่จะแสวงหาแนวทางด้านการบริการวิชาการแก่ชุมชนในการชี้แนะแนวทางการแก้ไขได้อย่างทันเวลาและความเหมาะสม

5. สร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันภายในประเทศและต่างประเทศ ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น การฝึกอบรม การสัมมนา และการศึกษาต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการบริการวิชาการร่วมกันทั้งในระดับชาติและนานาชาติ

6. การบริการวิชาการแก่ชุมชน จะกระทำในลักษณะที่เป็นทั้งการสนับสนุน ส่งเสริม และประสานงานโครงการบริการวิชาการของคณะ สถาบัน สำนัก และหน่วยงานที่ดำเนินการอยู่แล้ว และหรือโครงการที่กำลังจะริเริ่มให้มีความพร้อมในปีจัดการให้บริการวิชาการให้มากยิ่งขึ้น (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545 : 15)

แม้แต่ในสถานศึกษาเอกชน เช่น มหาวิทยาลัยกรุงเทพก็มีสายงานที่เกี่ยวกับการบริการวิชาการชุมชน อยู่ในศูนย์เสริมสร้างทรัพยากรมนุษย์ (มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2545 : 1) โดยมีหลักการว่า ปฏิบัติภารกิจในการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน ในรูปของการจัดสัมมนา อบรม ให้แก่บุคลากรทั้งภายในมหาวิทยาลัย และบุคคลภายนอก เพื่อเป็นการพัฒนาและเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ทรัพยากรขององค์การให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ

การจัดองค์กรและพัฒนาองค์กร

1. การจัดองค์กร

มหาวิทยาลัยได้ยอมรับความจำเป็นที่จะต้องมีหน่วยงานกลางภายในมหาวิทยาลัยสำหรับประสานงานและให้บริการแก่ชุมชน ซึ่งเชื่อกันว่าถ้ามีหน่วยงานกลางจัดการในเรื่องนี้ จะช่วยมหาวิทยาลัยให้บริการแก่ชุมชนได้จริงจังและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้จัดตั้งสำนักส่งเสริมและฝึกอบรมมานานแล้วสำหรับหน้าที่ดังกล่าว ส่วนมหาวิทยาลัยอื่น ๆ เช่น มหิดล และสงขลานครินทร์ เพิ่งจัดตั้งหน่วยงานดังกล่าวเร็ว ๆ นี้ มหาวิทยาลัยอื่น เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้ระบุว่า จะจัดตั้งองค์กรกลางของมหาวิทยาลัยเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5 (2525 - 2529) ส่วนมหาวิทยาลัยอื่น ๆ นอกจากที่กล่าวก็ยอมรับแนวคิดที่จะจัดตั้งองค์กรสำหรับให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนขึ้นเช่นเดียวกัน ซึ่งพอจะสรุปองค์กรที่ให้บริการวิชาการแก่ชุมชนของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีดังนี้

ตาราง 1 องค์กรที่ให้บริการวิชาการแก่ชุมชน

ชื่อหน่วยงาน/โครงการ	มหาวิทยาลัย	ปีที่เริ่มก่อตั้ง	ปีที่จัดตั้งเป็นทางการ
1. สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม	เกษตรศาสตร์	2496	2513
2. โครงการเสริมศึกษา	ธรรมศาสตร์	2517	2521
3. โครงการส่งเสริมการศึกษา	สงขลานครินทร์	2517	2522
4. ศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง	มหิดล (วิทยาเขตศาลายา)	2517	2523
5. สำนักบริการวิชาการ	เชียงใหม่	2523	2532
6. โครงการศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	2523	-
7. โครงการส่งเสริมการศึกษาและบริการชุมชน	ศิลปากร	2524	-
8. สำนักบริการวิชาการ	บูรพา	2528	2537
9. ศูนย์บริการวิชาการ	ขอนแก่น	2532	2542

หน่วยงานข้างต้นเหล่านี้ ก่อตั้งมาจากวัตถุประสงค์ที่อาจจะแตกต่างกันบ้าง แต่ต่างก็มุ่งขยายบริการที่มหาวิทยาลัยมีอยู่ออกไปสู่ประชาชนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยที่หน่วยงานดังกล่าวทำหน้าที่บริการแก่ชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ และประสานงานการให้บริการระหว่างคณะและภาควิชาต่าง ๆ ในการให้บริการแก่ประชาชน ที่ทุกแห่งเน้น ได้แก่

1. เผยแพร่ความรู้และข่าวสารแก่ประชาชนด้วยรูปแบบต่าง ๆ
2. ทำการวิจัยการทดลองเกี่ยวกับงานส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาชุมชน
3. ดำเนินการในโครงการพัฒนาชนบท
4. ให้บริการการฝึกอบรมแก่บุคลากรของมหาวิทยาลัย

ศูนย์บริการวิชาการมหาวิทยาลัยขอนแก่นเดิมชื่อว่า ศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง เป็นหน่วยงานเทียบเท่าคณะก่อตั้งขึ้นตามประกาศพระราชกฤษฎีกา ได้เปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ.2542 จัดตั้งส่วนราชการในมหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ.2542 และสถานที่ทำการถาวรตั้งอยู่ชั้น 5 สำนักทะเบียนและประมวลผลศูนย์บริการวิชาการ ศูนย์บริการวิชาการก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศให้เจริญก้าวหน้า ตามเจตนารมณ์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผ่านการให้

ความรู้ ถ่ายทอดเทคโนโลยีจากองค์ความรู้และผลงานวิจัยของมหาวิทยาลัย เพื่อประโยชน์ให้ประชาชนในประเทศมีสติปัญญา ความรู้ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ เป็นไปตามความต้องการของกิจกรรมทางสังคมทุกรูปแบบ

ในปัจจุบันศูนย์บริการวิชาการมีการประสานความร่วมมือในด้านต่าง ๆ กับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้แก่ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2545 :1-3)

สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เดิมใช้ชื่อว่า “โครงการจัดตั้งสำนักบริการวิชาการแก่ชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่” ได้ถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษามหาวิทยาลัยในการสนับสนุนส่งเสริม และประสานงานบริการวิชาการแก่สังคมของหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเพื่อให้มหาวิทยาลัยสามารถใช้ทรัพยากรด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ปฏิบัติภารกิจทางด้านบริการวิชาการแก่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะแก่ชุมชนในภาคเหนือ โดยมีรายละเอียดความเป็นมา ดังนี้

- พ.ศ. 2527 มหาวิทยาลัยได้จัดทำร่าง โครงการจัดตั้งสำนักบริการวิชาการชุมชน เสนอต่อมหาวิทยาลัยในลักษณะโครงการจัดตั้งศูนย์บริการวิชาการภาคเหนือ
- พ.ศ. 2528 มหาวิทยาลัยนำเสนอ นโยบายและแผนการดำเนินการของโครงการจัดตั้งศูนย์บริการวิชาการภาคเหนือ และได้รับงบประมาณก่อสร้างทดแทน จึงได้อนุมัติให้นำอาคารหอพักชายอาคาร 1 ใช้เป็นอาคารสำนักบริการวิชาการ
- พ.ศ. 2529 มหาวิทยาลัยและคณะกรรมการบริหาร โครงการจัดตั้งศูนย์บริการวิชาการภาคเหนือ ร่วมกันจัดสัมมนาเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับการระดมแนวความคิดด้านการบริการวิชาการแก่ชุมชนและกำหนดแนวทางการระดมทุนและแหล่งสนับสนุนเงินทุน
- พ.ศ. 2530 มหาวิทยาลัยได้อนุมัติเงินที่ได้จากการระดมทุนและเงินบริจาคนำมาปรับปรุงบริเวณชั้น 1 เป็นสำนักงาน ห้องประชุม ห้องทำงาน
- พ.ศ. 2531 - สภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีมติเห็นชอบในหลักการโครงการจัดตั้งสำนักบริการวิชาการแก่ชุมชน และมอบหมายให้มหาวิทยาลัยไปพิจารณาปรับปรุงรายละเอียดของโครงการตามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของที่ประชุมสภามหาวิทยาลัย
- คณะกรรมการทบวงมหาวิทยาลัย มีมติให้ความเห็นชอบโครงการจัดตั้งสำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 - รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยอนุมัติเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2531
 - มหาวิทยาลัยเสนอร่างพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัย

เชียงใหม่ และร่างประกาศทบวงมหาวิทยาลัย เรื่องการแบ่งส่วนราชการในสำนัก
บริการวิชาการ ไปยังทบวงมหาวิทยาลัย

- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เสนอทบวงมหาวิทยาลัยให้พิจารณาดำเนินการ เรื่อง การ
ขอจัดตั้งสำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พ.ศ. 2532 3 กรกฎาคม 2532 สำนักบริการวิชาการ ได้รับประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้เป็น
หน่วยงานราชการหนึ่งของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545 : 9-10)

มหาวิทยาลัยบูรพาได้ตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทการให้บริการวิชาการแก่
ชุมชน จึงได้ริเริ่มให้มีโครงการบริการวิชาการแก่ชุมชน ในรูปแบบต่าง ๆ มาตั้งแต่ยังเป็นวิทยาลัยการ
ศึกษางานเสนา จนกระทั่งได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางเสนา เมื่อ
ภาระหน้าที่มีมากขึ้น มหาวิทยาลัยบูรพาจึงได้ตั้งงานบริการวิชาการชุมชนขึ้นเป็นหน่วยงานภายใน
สังกัดกองธุรการวิทยาเขต และได้ดำเนินงานด้านบริการวิชาการแก่ชุมชนมาตลอด โดยเน้นการให้
บริการด้านการฝึกอบรมระยะสั้นเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาในปีพ.ศ. 2533 มหาวิทยาลัยได้ปรับเปลี่ยน
สถานภาพจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางเสนา มาเป็น มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยมี
นโยบายที่ยกระดับงานบริการวิชาการแก่ชุมชนซึ่งเดิมดำเนินงานในรูปแบบ
โครงการพิเศษเป็นการภายในนั้นให้เป็น “สำนักบริการวิชาการ” ซึ่งจะสามารถทำหน้าที่ในการบริการ
วิชาการแก่ชุมชนได้กว้างขวางและทั่วถึงมากยิ่งขึ้น ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายในการพัฒนาพื้นที่
ชายฝั่งทะเลตะวันออกอย่างจริงจัง มหาวิทยาลัยจึงเสนอโครงการจัดตั้ง “สำนักบริการวิชาการ” เข้า
บรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535 - 2539) ซึ่งได้รับการอนุมัติให้บรรจุไว้
ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 7 โดยสามารถดำเนินการได้ตั้งแต่ปีงบประมาณ
2535 เป็นต้นมา ปัจจุบันได้รับอนุมัติให้จัดตั้งเป็นสำนักบริการวิชาการตามประกาศทบวงมหาวิทยาลัย
เรื่องการแบ่งส่วนราชการมหาวิทยาลัยบูรพา ทบวงมหาวิทยาลัย (ฉบับที่ 4) (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545 :
1)

ศิริชัย อิศระโชติ (2526 : 26) ได้สรุปรูปแบบขององค์กรในการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน
ดังนี้

1. องค์กรแบบปฏิบัติการ เป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ให้บริการด้วยบุคลากรในองค์กร
เป็นหลัก ลักษณะองค์กรเช่นนี้จะมีบุคลากรเป็นจำนวนมาก และเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
ในสาขาต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างครบครัน ทำให้องค์กรสามารถให้บริการได้
คล่องตัว และมีประสิทธิภาพบทบาทหลักขององค์กร คือการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนที่เป็น
หลักสูตรพิเศษ แทนการสอนในชั้นเรียนตามปกติ องค์กรดังกล่าวได้แก่ สำนัก

ส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และองค์กรบริการการศึกษาต่อเนื่องของ มหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตท เป็นต้น

2. องค์กรแบบประสานงาน เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ประสานงานให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ลักษณะองค์กรแบบนี้จะขึ้นอยู่กับฝ่ายบริการชุมชน หรือฝ่ายสำนักงานอธิการ ที่เรียกว่า แผนกบริการการศึกษา หรือจัดตั้งเป็นศูนย์เพื่อทำหน้าที่ประสานงาน มากกว่าจะเป็นองค์กรที่ให้บริการทางวิชาการโดยบุคลากรในองค์กรเอง แต่เป็นการดึงเอา บุคลากรจากภาควิชา คณะวิชา แผนก หรือศูนย์ต่าง ๆ มาช่วยกันให้บริการในเรื่องที่เกี่ยวข้อง องค์กรแบบนี้มีบุคลากรประจำน้อย เนื่องจากการให้บริการอยู่กับอาจารย์ในภาควิชาหรือคณะวิชาเป็นส่วนใหญ่

2. การบริหารจัดการ

ในส่วนของการบริหารงานและการแบ่งส่วนราชการในสำนักบริการวิชาการ เป็นดังนี้

2.1 มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ศูนย์บริการวิชาการแบ่งส่วนราชการออกเป็น 3 ฝ่าย ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา คือ สำนักงานผู้อำนวยการ ฝ่ายบริการฝึกอบรมและฝ่ายบริการสารสนเทศและเทคโนโลยี มีการบริหารงาน โดยมีคณะกรรมการประจำศูนย์ซึ่งแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิจากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ทำหน้าที่ดูแล กำกับ ติดตาม และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการบริหารระบบของศูนย์บริการวิชาการ โดยมี ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ และมีหน่วยงานในการบริหารงาน ดังนี้

1. สำนักงานผู้อำนวยการ รับผิดชอบด้านการบริหารงานทั่วไปภายในศูนย์บริการ วิชาการ รวมทั้งการวางแผนงานกับฝ่ายต่าง ๆ ภายในศูนย์บริการวิชาการ รวมทั้งสร้างเครือข่ายการ บริการวิชาการกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกงานตามภารกิจของศูนย์บริการวิชาการ เป็นไป อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ฝ่ายบริการฝึกอบรม รับผิดชอบในการหาความจำเป็นในการจัดฝึกอบรมของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน จัดทำหลักสูตรฝึกอบรมมาตรฐานและดำเนินการจัดฝึกอบรมให้แก่ชุมชน บุคลากร องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงจัดทำเอกสารประกอบการฝึกอบรมสัมมนา
3. ฝ่ายบริการสารสนเทศและเทคโนโลยี รับผิดชอบงานเกี่ยวกับการให้บริการข้อมูลข่าวสาร ในการบริการสื่อสิ่งพิมพ์ ห้องสารสนเทศ ระบบฐานข้อมูล และการประชาสัมพันธ์ รวมถึงการ บริการสื่อและโสตทัศนูปกรณ์ การบริการด้านคอมพิวเตอร์ ให้มีคุณภาพและ ประสิทธิภาพสูงสุด

4. โครงการพิเศษ เป็นโครงการบริการวิชาการที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกมหาวิทยาลัย รูปแบบของกิจกรรมในโครงการตามแต่ละข้อตกลงที่ได้รับ ทั้งนี้มีการดำเนินหรือบริหารโครงการโดยผู้ที่ได้รับมอบหมาย ได้รับการแต่งตั้งเพื่อให้เกิดความมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการนั้น (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2545 : 6)

2.2 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การบริหารงาน

สำนักบริการวิชาการ มีผู้อำนวยการเป็นผู้บริหาร บัณฑิตบัญชา และรองผู้อำนวยการ โดยมีคณะกรรมการประจำสำนักวิชาการ ให้คำแนะนำ และคำปรึกษา ตลอดจนกำหนดนโยบายการบริหารงานในสำนักบริการวิชาการ

วิธีดำเนินการ

1. จัดดำเนินโครงการและกิจกรรมการฝึกอบรม สัมมนา ซึ่งเป็นภารกิจหลักของสำนักบริการวิชาการ โดยสำนักบริการวิชาการเป็นผู้จัดดำเนินการเอง หรือจัดร่วมกับหน่วยงานอื่น รวมทั้งเป็นหน่วยงานกลางในการติดต่อประสานงานการจัดฝึกอบรม ประชุม สัมมนา ระหว่างภายในกับภายนอกมหาวิทยาลัย

2. จัดให้บริการด้านห้องพัก ห้องประชุม และห้องฝึกอบรมคอมพิวเตอร์สำหรับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ทั้งภาครัฐและเอกชน

3. รับผิดชอบดำเนินการฝึกอบรม สัมมนา และจัดหลักสูตรการฝึกอบรมให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในพื้นที่และนอกพื้นที่

การแบ่งส่วนราชการ

สำนักบริการวิชาการแบ่งส่วนการบริหารงานภายในสำนักออกเป็น 4 ฝ่าย ดังนี้

1. ฝ่ายสำนักงาน ประกอบด้วย

- 1.1 งานสารบรรณ
- 1.2 งานการเจ้าหน้าที่
- 1.3 งานนโยบายและแผน
- 1.4 งานการเงินและบัญชี
- 1.5 งานพัสดุ
- 1.6 งานธุรการและเลขานุการผู้บริหาร

ฝ่ายสำนักงานทำหน้าที่รับผิดชอบเป็นศูนย์กลางการบริการ และจัดการทั่วไป ภายในสำนักบริการวิชาการ รวมทั้งติดต่อกับหน่วยงานภายในและภายนอกสำนักบริการวิชาการ เพื่อช่วยให้การปฏิบัติงานต่าง ๆ ของสำนักบริการวิชาการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ฝ่ายบริการวิชาการ มีหน้าที่รับผิดชอบการให้บริการวิชาการ จัดการฝึกอบรม สัมมนา จัดหลักสูตรการฝึกอบรม และดำเนินการตามกระบวนการต่าง ๆ จนเสร็จสิ้นการฝึกอบรม

3. ฝ่ายบริการห้องพัก มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลด้านห้องพัก ต้อนรับ และดูแลความเรียบร้อยต่าง ๆ พร้อมทั้งให้บริการ

4. ฝ่ายบริการห้องประชุมและโสตทัศนูปกรณ์ มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบห้องประชุมและอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ จัดเตรียมห้องประชุม พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้กับผู้มาใช้บริการ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545 : 25 - 26)

2.3 มหาวิทยาลัยบูรพา

สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยบูรพา แบ่งการบริหารงานออกเป็น 3 ฝ่าย ตามภาระหน้าที่ ดังนี้

1. สำนักงานเลขานุการ มีหน้าที่รับผิดชอบต่อไปนี้

1.1 งานบริหารและธุรการ

1.1.1 หน่วยสารบรรณ ดำเนินงานเกี่ยวกับงานสารบรรณและงานธุรการสำนัก

1.1.2 หน่วยอาคารสถานที่และยานพาหนะ รับผิดชอบในการดูแล รักษา

อาคารสถานที่พื้นที่บริเวณโดยรอบ ดูแลระบบสาธารณูปโภค จัดระบบข้อมูลเกี่ยวกับอาคารของสำนักบริการวิชาการ ยานพาหนะและ/หรือประสานงานการบริการยานพาหนะ

1.1.3 หน่วยการเจ้าหน้าที่ จัดทำทะเบียนประวัติ บัญชีเงินเดือน เวลาทำการของข้าราชการ การบรรจุแต่งตั้ง โอนย้าย เลื่อนระดับ เลื่อนเงินเดือน ลาศึกษาต่อ บันทึกความประพฤติ ความดี ความชอบ การขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญตรา

1.1.4 หน่วยประชาสัมพันธ์และวิเทศสัมพันธ์ จัดทำเอกสารข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของสำนักบริการวิชาการเพื่อเผยแพร่ให้แก่หน่วยงานภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ประสานงานและร่วมมือด้านการประชาสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่นภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ประสานงานกับหน่วยงานต่างประเทศเพื่อขอความร่วมมือในการดำเนินงานของสำนักบริการวิชาการ ขอความช่วยเหลือหน่วยงานต่างประเทศเพื่อสนับสนุนงานฝ่ายต่าง ๆ

จัดทำแผ่นพับเอกสารต่าง ๆ ที่เผยแพร่เป็นภาษาต่างประเทศ แปลเอกสารและสรุปเอกสารในฝ่ายต่าง ๆ เป็นภาษาต่างประเทศ จัดทำโครงการของสำนักบริการวิชาการ เกี่ยวกับภาษาต่างประเทศจัดประชุมร่วมกับต่างประเทศในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสำนักบริการวิชาการ

1.2 งานคลังและพัสดุ

1.2.1 หน่วยการเงินและบัญชี มีหน้าที่ในการรับ - จ่ายเงิน ตรวจสอบพิจารณา เอกสารการเงิน จัดทำบัญชีคุมเงินงบประมาณ ตรวจสอบใบสำคัญเบิกจ่าย จัดส่งเอกสารเบิกเงิน จัดทำรายงานด้านการเงิน ของสำนักบริการวิชาการ

1.2.2 หน่วยพัสดุ มีหน้าที่ดำเนินการ จัดซื้อ จัดจ้าง ลงบัญชีควบคุมพัสดุ การบำรุงรักษา การแท่งจำหน่ายวัสดุเสื่อมสภาพหรือชำรุด การทำสัญญาการต่อสัญญา การเปลี่ยนแปลงสัญญาซื้อสัญญาจ้าง จัดทำรายงานเกี่ยวกับพัสดุครุภัณฑ์ รวมถึงจัดทำรายงานการจัดซื้อจัดจ้าง

1.3 งานนโยบายและแผน

1.3.1 งานงบประมาณเงินงบประมาณรายได้ รวบรวมและจัดทำเอกสารคำขอ งบประมาณรายได้ เงินรายได้มหาวิทยาลัย วิเคราะห์และตรวจสอบรายละเอียดคำขอของหน่วยงานต่าง ๆ การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ การตรวจสอบและยืนยันอัตราลูกจ้างชั่วคราว รวบรวมข้อมูลค่าใช้จ่ายจริงของปีที่ผ่านมาเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายปีต่อ ๆ ไป ประเมินผลการดำเนินงานของสำนักบริการวิชาการ ประสานงานและรวบรวมคำขอจ้างลูกจ้างชั่วคราว ประจำปีเพื่อนำเสนอให้คณะกรรมการพิจารณา

1.3.2 หน่วยงบประมาณเงินงบประมาณแผ่นดิน ประสานงานและจัดทำ งบประมาณแผ่นดินประจำปี วิเคราะห์การใช้เงินเพื่อการแก้ไขและเสนอแนวทางในการใช้เงินให้ถูกต้องตรงตามเป้าหมาย รวบรวมและจัดทำเอกสารคำขอของงบประมาณรายจ่ายประจำปีทั้งในระยะสั้นและระยะยาว วิเคราะห์และตรวจสอบรายละเอียดคำขอของงบประมาณของหน่วยงานต่าง ๆ จัดทำเอกสารเกี่ยวกับแนวปฏิบัติคำขอของงบประมาณประสานงานกับหน่วยงานราชการภายในและภายนอกเกี่ยวกับงานงบประมาณ แจ้งผลการพิจารณาคำขอของงบประมาณและการปรับปรุงแก้ไข และการปรับลดงบประมาณติดตามและรวบรวมรายจ่ายจริงประจำปี วิเคราะห์อัตรากำลังประสานงานและจัดทำรายละเอียดการขอ กำหนดตำแหน่งเพิ่มใหม่ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

1.3.3 หน่วยประเมินผลการปฏิบัติงานและรายงาน จัดทำและรวบรวมฟอร์มที่ใช้ในการรายงานผลการปฏิบัติงานตามแผนและโครงการต่าง ๆ ประสานงานและรวบรวมการจัดทำ แผนและผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ ในแต่ละปีงบประมาณ

1.4 งานบริการที่พักและห้องประชุม

1.4.1 หน่วยบริการที่พักและงานแม่บ้าน จัดเตรียมห้องพักให้พร้อมที่จะบริการ ได้ทันทีประสานงานกับหน่วยพัสดุเพื่อจัดซื้อวัสดุที่ใช้ในห้องพัก ประสานงานกับหน่วยอาคารสถานที่ เกี่ยวกับการซ่อมแซม

1.4.2 หน่วยบริการห้องประชุมและโสตทัศนศึกษา จัดเตรียมห้องประชุม ให้ บริการโสตทัศนศึกษา บริการถ่ายภาพทั่วไปในงานประชุม สัมมนา กิจกรรมต่าง ๆ ของสำนักบริการ วิชาการ

1.4.3 หน่วยบริการอาหารและเครื่องดื่ม จัดเตรียมอาหารและเครื่องดื่มให้แก่ ผู้ใช้บริการห้องพัก ห้องประชุม ดูแลความสะอาดเรียบร้อยห้องอาหารของสำนักบริการวิชาการ จัดทำ รายงาน

1.4.4 หน่วยบริการส่วนหน้า รับผิดชอบในการจัดประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการ บริการ

2. ฝ่ายฝึกอบรม

2.1 งานบริการวิชาการ

2.1.1 หน่วยฝึกอบรม ดำเนินการจัดฝึกอบรมด้านวิชาการทั่วไป และความรู้ เฉพาะด้านประสานงานกับส่วนวิจัยและพัฒนาหลักสูตร เพื่อหาความจำเป็นกลุ่มเป้าหมาย สถานการณ์ของประเทศเพื่อสร้างหลักสูตรที่เหมาะสม ร่วมมือประสานงานกับหน่วยงานของ มหาวิทยาลัยที่ประสงค์จะจัดฝึกอบรมแก่ประชาชน สร้างแบบประเมินผลการฝึกอบรม ประเมินผล การฝึกอบรม สรุปผลการฝึกอบรม เสนอฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ประเมินผลติดตามผล ผลสำเร็จของการฝึกอบรม

2.1.2 หน่วยโครงการพิเศษ จัดอบรมโครงการพิเศษตามนโยบายของรัฐใน ลักษณะโครงการนำร่อง จัดบริการวิชาการตามโครงการระหว่างประเทศ จัดการสาริต บรรยาย แลก เปลี่ยนความคิดเห็นเป็นกรณีพิเศษแก่ชาวไทย ชาวต่างประเทศตามนโยบายมหาวิทยาลัย จัดสัมมนา เฉพาะกรณีเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาชนบท การแก้ปัญหา ระดับภูมิภาค รับผิดชอบโครงการพิเศษเฉพาะกิจตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐ

2.2 งานวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

หน่วยวิจัยหลักสูตร วิจัยและพัฒนาการฝึกอบรมให้ได้มาซึ่งรูปแบบและ วิธีการที่มีประสิทธิภาพ ออกแบบระบบการฝึกอบรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย วัตถุประสงค์ เนื้อ หา งานพัฒนาหลักสูตร สร้างและพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ดำเนินการหาความ จำเป็นในการสร้างหลักสูตรจากแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ร่วมกับงานฝึกอบรม ประเมินผลหลักสูตร

3. ฝ่ายส่งเสริมและเผยแพร่วิชาการ

3.1 งานเผยแพร่วิชาการทางสื่อสารมวลชน

ประสานงานกับสื่อมวลชนเพื่อเผยแพร่ทางสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ เรียบเรียงและจัดเรียงเนื้อหาความรู้สำหรับเผยแพร่ทางสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงและรายการโทรทัศน์เพื่อเผยแพร่ จัดทำทะเบียนวัสดุเพื่อเผยแพร่ต่าง ๆ ที่สำนักบริการวิชาการจัดทำขึ้น

3.2 งานนิทรรศการและเอกสารเผยแพร่

3.2.1 หน่วยนิทรรศการและเอกสารเผยแพร่จัดนิทรรศการเพื่อณรงค์และเผยแพร่ความรู้ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย จัดนิทรรศการเคลื่อนที่ออกสู่ชุมชนต่าง ๆ เพื่อรณรงค์ ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพและการใช้ชีวิตประจำวัน

3.2.2 หน่วยเอกสารเผยแพร่ จัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ โดยเน้นเกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชน จัดทำเอกสารเผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ ของสำนักบริการวิชาการ เช่น จดหมายข่าว จุลสาร วารสาร แผ่นพับใบปลิว เป็นต้น จัดทำทะเบียนเอกสารเผยแพร่ที่สำนักบริการวิชาการจัดทำขึ้น

3.3 งานระบบฐานข้อมูลและสารสนเทศ

3.3.1 หน่วยพัฒนาระบบฐานข้อมูล จัดทำระบบฐานข้อมูลต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาภาคตะวันออก เช่น ระบบฐานข้อมูลอุตสาหกรรม ระบบฐานข้อมูลธุรกิจการค้า ระบบฐานข้อมูลการท่องเที่ยว ระบบฐานข้อมูลบุคลากรในงานอุตสาหกรรม ฯลฯ สำรวจ รวบรวม ข้อมูลตามความต้องการของสำนักงานบริการวิชาการ ปรับปรุงและดูแลระบบฐานข้อมูลที่พัฒนาขึ้น

3.3.2 หน่วยบริการสารสนเทศ เผยแพร่ข้อมูลจากระบบฐานข้อมูลทางสื่อต่าง ๆ ให้บริการข้อมูลจากระบบฐานข้อมูลที่พัฒนาขึ้นแก่ผู้สนใจ นำเสนอ สรุป แปลผลข้อมูลให้ง่ายต่อการใช้งานและเผยแพร่ (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545 : 4 - 5)

3. การพัฒนาบุคลากร

รองศาสตราจารย์ ดร. พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศน์ (เกะนันท์) (2538 : 69 - 71)

กล่าวถึง ภาระหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัยไว้ 4 ประการหลัก คือ

1. งานสอน
2. งานวิจัย
3. งานบริการวิชาการ
4. งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงงานบริการวิชาการว่า มีความสำคัญเป็นลำดับที่ 3 ในหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัย เพราะเมื่อค้นคว้าวิจัยแล้วนอกจากนำความรู้ไปสอนนิสิตในห้องเรียนแล้วก็ยังสามารถนำไปบริการวิชาการกับชุมชนและสังคมโดยรวมด้วย อาจเป็นในลักษณะของการสอนทางไกล วิทยากร การออกรายการทางโทรทัศน์ หรือการฝึกอบรมในองค์กรต่างๆ งานในส่วนนี้นอกจากจะเป็นการบริการต่อสังคมแล้วยังทำให้อาจารย์มหาวิทยาลัยได้รับทราบปัญหาต่างๆ ที่เกิดในสังคม ความต้องการของสังคม ไม่ทำตนให้อยู่บนหอคอยงาช้าง และสามารถนำประสบการณ์ที่ได้จากสังคมและธุรกิจเอกชนนี้ป้อนกลับสู่การเรียนการสอนนิสิต นักศึกษาได้อีกด้วย

ซึ่งก็สอดคล้องกับข้อปฏิบัติของข้าราชการที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป นับเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาระบบราชการในอนาคต (ลิขิต ชีรเวทิน, 2539 : 24 -25)

1. ข้าราชการยุคใหม่จะต้องมีคุณภาพ ความรู้และความชำนาญการอย่างแท้จริง จะต้องมีความรู้รอบด้าน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทางด้านต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ
2. ข้าราชการยุคใหม่จะต้องสามารถปฏิบัติงานได้อย่างแข็งขันและรวดเร็ว เน้นที่การรับใช้สังคมและบริการสังคม
3. ข้าราชการยุคใหม่จะต้องมีอุดมการณ์รับใช้ชาติและบ้านเมือง และบริการประชาชนเป็นหลัก มีความซื่อตรงซื่อสัตย์สุจริต
4. ข้าราชการยุคใหม่จะต้องปรับปรุงโครงสร้างกระบวนการบริหาร โดยเน้นที่หลักคุณธรรม เปิดโอกาสให้คนในระบบได้ใช้วิชาความรู้ของตนอย่างเต็มที่
5. ข้าราชการสมัยใหม่จะต้องมีงบประมาณสำหรับการใช้เทคโนโลยีทันสมัยเข้ามาช่วยการทำงาน อุปกรณ์ในการสื่อสาร การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล
6. ต้องมีการปรับเปลี่ยนการบริหารราชการแผ่นดินในบางส่วน

ศูนย์บริการวิชาการมหาวิทยาลัยขอนแก่นก็มีนโยบายที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรทุกฝ่ายของศูนย์บริการมีความรู้เกี่ยวกับระบบการประกันคุณภาพการบริการวิชาการ

แม้แต่กรมการฝึกหัดครูและวิทยาลัยครูที่ถือว่าการผลิตครูเป็นงานหลักแต่การบริการสังคม การช่วยประสานงานกับหน่วยงานอื่น เช่น การอบรมครูประจำการ การบริการทางวิชาการ และการส่งเสริมวัฒนธรรม ตลอดจนการค้นคว้าวิจัยที่เป็นประโยชน์ก็เป็นงานที่กรมการฝึกหัดครูและวิทยาลัยครูจะต้องรับผิดชอบด้วย (กรมการฝึกหัดครู, 2520 : 11) ดังนั้นอาจารย์ในวิทยาลัยครูจะต้องระลึกเสมอว่าการบริการสังคมเป็นหน้าที่ที่อาจารย์จะต้องรับผิดชอบและปฏิบัติควบคู่ไปกับบทบาทด้านการสอนการวิจัย จึงควรที่จะอุทิศเวลาเข้าไปคลุกคลีกับชนบทให้มาก ประสานงานระหว่างชุมชนกับวิทยาลัยครูให้

ดี และที่สำคัญควรจะทำงานเป็นกลุ่ม ทุกคนต้องร่วมมือกันระดมสรรพกำลังที่มีอยู่เพื่อรับใช้สังคม โดยมีผู้บริหารสนับสนุนอย่างใกล้ชิด ฝ่ายบริหาร คือ กรรมการฝึกหัดครู ควรจะได้กระจายอำนาจในการบริหารให้วิทยาลัยครูแต่ละแห่งได้บริหารงานไปในรูปคณะกรรมการ โดยจัดวิทยาลัยครูเป็นกลุ่มตามสภาพภูมิศาสตร์ วิทยาลัยครูแต่ละกลุ่มจะได้วางเป้าหมายเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่นที่วิทยาลัยครูแต่ละแห่งรับผิดชอบ ซึ่งจะต้องให้รับกับนโยบายของประเทศโดยส่วนรวมด้วย ทั้งนี้หลักสูตรฝึกหัดครูจะต้องสัมพันธ์กับหลักสูตร โรงเรียนและชุมชนอย่างใกล้ชิด ควรเปิดวิชาชีพอื่น ๆ เพื่อฝึกบุคคลอาชีพอื่น และสามารถให้บริการแก่ชุมชนได้มากขึ้น

สำนักบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้จัดโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาบุคลากร เช่น ได้จัดดำเนินการโครงการพัฒนาบุคลากรด้านคอมพิวเตอร์ หลักสูตรคอมพิวเตอร์กราฟฟิกในปี พ.ศ. 2543 (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545 : 13) และมีแนวดำเนินการในการที่จะพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมด้านความรู้ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี การสื่อสารและเสริมสร้างวิสัยทัศน์ให้กว้างไกลเพื่อนำมาใช้ในการบริหารงานและสนับสนุนการบริการวิชาการแก่สังคมทั้งในระดับชาติและนานาชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. กฎระเบียบและข้อปฏิบัติ

จากหน้าที่และความรับผิดชอบของสำนักบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยบูรพา เพื่อให้สำนักบริการวิชาการเป็นหน่วยงานที่มีฐานะเทียบเท่าคณะ/สถาบัน มีหน้าที่รับผิดชอบงานบริการวิชาการแก่ชุมชนของมหาวิทยาลัย โดยเป็นผู้ดำเนินการนำวิชาการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัยออกไปบริการแก่ชุมชน ตลอดจนมีบทบาทในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทุกระดับทั้งในภาคตะวันออก และระดับภูมิภาค สำนักบริการวิชาการมีหน้าที่ที่เป็นข้อปฏิบัติดังนี้

1. เป็นหน่วยงานประสานงานในการดำเนินการให้บริการวิชาการของมหาวิทยาลัย ให้มีความหลากหลายในรูปแบบ วิธีการ สาระและกลุ่มเป้าหมาย โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต การงานและสภาพแวดล้อมให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ทุกระดับ
2. เป็นศูนย์กลางสรรพวิทยากรของชุมชน ทั้งระดับประเทศและระดับภูมิภาคเพื่อกระตุ้นศักยภาพการเรียนรู้ของชุมชน และเพื่อสร้างสภาพสังคมสารสนเทศที่ประชาชนสามารถเข้าถึงข่าวสารข้อมูลได้โดยง่าย
3. พัฒนาสื่อและวิธีการบริการวิชาการ ให้มีความพร้อมและมีประสิทธิภาพทั้งด้านทรัพยากรบุคคลและวิธีการดำเนินงาน
4. พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการให้บริการวิชาการ

5. ดำเนินการนำสื่อมวลชนมาใช้ในฐานะเครื่องมือเผยแพร่ความรู้และค่านิยมทางสังคม ไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่กว้างขวาง

6. วิจัยและพัฒนาสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการนำความรู้และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

7. ขยายขอบเขตการบริการวิชาการให้กว้างขวางและครอบคลุมทั้งระดับภายในประเทศ และระดับภูมิภาค

8. ดำเนินการจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545 : 2)

นโยบายด้านการบริการของสำนักบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ข้อที่ 2 กล่าวว่า ให้พัฒนากฎระเบียบข้อบังคับในการบริหารงานของสำนักบริการวิชาการ ให้มีความพร้อมในการบริหารงานแบบอิสระ ภายใต้การกำกับดูแลของมหาวิทยาลัยของรัฐ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545 : 16)

รูปแบบการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน

ในการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่น จะทำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นมากขึ้น ได้รับการบริการที่ดีจากท้องถิ่น มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และยังเป็นการลดข้อขัดแย้งในสังคมอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาคอขวดของงบประมาณแผ่นดินได้อีกทางหนึ่งด้วย (โกคิน พลกุล, 2539 : 70) ในแต่ละท้องถิ่นจะมีเทศบาลที่จะมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการดำเนินงานที่เป็นภารกิจพื้นฐานของแต่ละท้องถิ่นในเขตพื้นที่ของตนเอง โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. เทศบาลชุมชนเมือง
2. เทศบาลชุมชนชนบท

ทั้งนี้ เมื่อมีการปฏิรูปองค์กรปกครองท้องถิ่น จะทำให้ประเทศไทยมีการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นเต็มทุกพื้นที่ และเป็นรูปแบบที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการบริหารท้องถิ่นของตนเอง (โกคิน พลกุล, 2539 : 61)

การที่แต่ละสถาบันจะตัดสินใจว่าควรบริการวิชาการในรูปแบบใด ต้องยึดหลัก 3 ประการต่อไปนี้

1. บริการให้สอดคล้องกับนโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแนวทางการพัฒนาชุมชนที่
รัฐกำหนดไว้

2. บริการให้สอดคล้องกับความต้องการอันจำเป็น ความขาดแคลนของชุมชน และนอกเหนือ
ไปจากนี้คือ บริการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

3. บริการให้เหมาะกับชุมชนแต่ละประเภท คือชุมชนเมือง กับชุมชนชนบท
(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2525 : 55 - 56)

ความต้องการของชุมชน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สถาบันจะต้องคำนึงถึงในการจัดบริการชุมชน ซึ่งสถาบันจะต้องแยกให้ได้ว่า อะไรคือความต้องการที่แท้จริง อะไรคือความอยากได้ อยากเป็น หรืออยากมี เพราะในการพัฒนาชุมชนจะจัดทำเฉพาะสิ่งที่เป็นความต้องการที่แท้จริงของชุมชนเท่านั้น (กรมสามัญศึกษา, ม.ป.ป. : 17) และนอกจากนี้สถาบันจะต้องกระทำในขีดความสามารถที่มีตามความเหมาะสมด้วย

การดำเนินการด้านบริการวิชาการแก่ชุมชน ของสำนักบริการวิชาการได้จัดให้มีกิจกรรม การให้บริการวิชาการแก่ชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทุกกระดับ และเพื่อเป็นที่พึ่งทางวิชาการแก่ชุมชน โดยจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยสำนักบริการวิชาการ ได้ปรับตนเองให้ก้าวทันกับสถานการณ์ปัจจุบันเสมอ การดำเนินการด้านบริการวิชาการแก่ชุมชนของสำนักบริการวิชาการ ได้บริหารงานทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ ผลักดันและส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมบริการวิชาการกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนทั้งภายในและต่างประเทศ โดยเฉพาะในช่วงปี 2539 เกิดวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศไทยทำให้การฝึกอบรมสัมมนาต้องถูกผลกระทบ แต่ทางสำนักบริการวิชาการได้ปรับกลยุทธ์ในการให้บริการวิชาการแบบเชิงรุก โดยมีการทำ Sale Finance และเริ่มแบบ Business Development เพิ่มขึ้นโดยวิธีการนำเสนอโครงการหลักสูตร หรือกิจกรรมให้กับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งหน่วยงานของราชการ เอกชน และรัฐวิสาหกิจ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545 : 35)

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2545 : 333 - 342) ได้กล่าวถึงรูปแบบการดำเนินการด้านการบริการชุมชนของประเทศอังกฤษ ว่ามี 3 รูปแบบ คือ

1. การเผยแพร่ความรู้ (University Extension System) นับเป็นกิจกรรมแรกของงานบริการชุมชนของมหาวิทยาลัย โดยมีหลักฐานว่าศาสตราจารย์เจมส์ สจวต (James Stuart) แห่งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ จัดชั้นเรียนให้กับพวกกรรมกรในปี ค.ศ. 1867 และประมาณปี ค.ศ. 1855 มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดก็เริ่มงานนี้ขึ้นเช่นกัน จากนั้นแนวคิดก็แพร่หลาย ไปตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศที่

เป็นอาณานิคมหรือเคยเป็นอาณานิคมมาก่อน เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย แอฟริกาใต้ และอินเดีย เป็นต้น

2. สมาคมการศึกษาของกรรมกร (Workers' Educational Association) นั้นเกิดจากกลุ่มของกรรมกรได้รวมตัวกันเป็นสมาคม เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาของตนเองขึ้น โดยอาศัยศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยเป็นผู้ช่วยเหลือแนวทางและเป็นวิทยากรซึ่งต่อมาภายหลังรัฐบาลเห็นความสำคัญและได้ให้เงินสนับสนุนช่วยเหลือ

3. การปาฐกถาสาธารณะ (Public Lecture) มหาวิทยาลัยอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต้องการที่จะให้มหาวิทยาลัยเป็นสมบัติของชุมชน โดยให้อาจารย์ในมหาวิทยาลัยมีอิสระในการที่จะเสนอข้อค้นพบ ข้อคิดและความเห็นของตนต่อสาธารณชน เนื้อหาจะมีลักษณะเน้นความยาว ปานกลาง ครอบคลุมตั้งแต่ประวัติศาสตร์ วรรณคดี ศิลปะ การเมือง การเมืองระหว่างประเทศ เช่น ที่มหาวิทยาลัยลอนดอน

ในสหรัฐอเมริกาได้รับแนวคิดนี้ไปดำเนินการและมีการพัฒนาเป็นแบบแผนของตนเองจนเป็นรูปแบบการบริการชุมชนของสหรัฐอเมริกา ซึ่งแบ่งเป็น 3 แบบใหญ่ ๆ คือ

1. รูปแบบการศึกษาทางไกล (Extension Education) เป็นการให้บริการในรูปแบบของการเผยแพร่กระจายความรู้ให้กว้างขวางออกไป หรือที่เรียกว่ากิจกรรมนอกสถาบัน อย่างที่ประเทศสิงคโปร์ ส่งกองนิคมทำกัน

2. รูปแบบบริการชุมชน (Community Services หรือ Social Services) ลักษณะนี้มหาวิทยาลัยโดยอาจารย์หรือศาสตราจารย์ทั้งหลายหรือสถาบันอุดมศึกษาเอง ไปร่วมมือกับทบทางโดยตรงกับรัฐบาล วงการธุรกิจ หรืออุตสาหกรรม โดยมหาวิทยาลัยรับให้คำปรึกษา หรือทำการวิจัยให้กับรัฐบาลและองค์การอื่น ๆ

3. รูปแบบการศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education Chronological Extension) รูปแบบนี้มุ่งที่จะให้สถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ทุกคนมีโอกาสได้ใช้และได้รับประโยชน์เต็มที่

สำหรับมหาวิทยาลัยบูรพาได้แยกการดำเนินงานของสำนักบริการวิชาการเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. เป็นหน่วยประสานงานเพื่อให้คณะวิชาต่าง ๆ ดำเนินโครงการบริการวิชาการ โดยมีสำนักบริการวิชาการเป็นผู้บริหารโครงการ คณะวิชาเป็นฝ่ายอำนวยความสะดวกด้านวิชาการ

2. เป็นหน่วยจัดดำเนินการบริการวิชาการในเรื่องที่อาจไม่ตรงกับควมรับผิดชอบของคณะวิชาใดวิชาหนึ่ง หรืออาจเป็นลักษณะสหสาขาวิชา สำนักบริการวิชาการจะเป็นผู้ดำเนินการ และ/หรือ ผู้ประสานงานทั้งหมด (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545 : 2)

เมื่อพิจารณาภารกิจและกิจกรรมต่าง ๆ ขัดตติยา กรรมสูตร (2522 : 125 - 145) ได้สรุปรูปแบบการให้บริการวิชาการของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ 4 รูปแบบ

1. การฝึกอบรม เป็นรูปแบบที่ใช้กันทุกสถาบันและใช้เป็นอัตราส่วนสูงมากกว่ารูปแบบอื่น

2. การสัมมนาทางวิชาการ เป็นรูปแบบที่ใช้ในทุกสถาบันแต่มีอัตราส่วนต่ำลงมา และมักใช้ในกลุ่มเป้าหมายที่มีระดับการศึกษาสูง

3. การให้บริการวิชาการแก่หน่วยงานที่ร้องขอ

4. บริการวิชาการทางสื่อมวลชน ทำกันในทุกสถาบัน สำหรับสถาบันที่เป็นระบบมหาวิทยาลัยเปิด มักจะมีลักษณะพิเศษ เพราะสามารถใช้ควบคู่ไปกับการศึกษาในระบบซึ่งจำเป็นต้องใช้สื่ออยู่แล้ว สื่อดังกล่าว ได้แก่

4.1 วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

4.2 สิ่งพิมพ์ เช่น วารสาร เอกสารวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ หนังสือพิมพ์

4.3 ห้องสมุด ในแง่ที่ประชาชนสามารถเข้ามาใช้บริการห้องสมุดของสถาบันได้แม้จะมีสิทธิไม่เท่ากับนักศึกษาในระบบก็ตาม

4.4 นิทรรศการ ซึ่งจะมีการจัดเพื่อเผยแพร่วิชาการและผลงานของหน่วยงานเป็นสำคัญ

นอกเหนือจากรูปแบบการดำเนินการดังกล่าวข้างต้นแล้ว งานการศึกษานอกระบบที่มหาวิทยาลัยดำเนินการอยู่แล้วในขณะนี้ นอกจากการจัดดำเนินการเองแล้ว มหาวิทยาลัยยังให้ความร่วมมือแก่หน่วยงานอื่น ๆ ในการจัดการศึกษานอกระบบในลักษณะต่าง ๆ อีกด้วย เช่น การให้ความร่วมมือในการเป็นวิทยากร การทำวิจัย การให้คำแนะนำปรึกษา การวางแผนการดำเนินงาน การติดตามประเมินผล การใช้อาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

การบริการวิชาการด้านการจัดประชุม ฝึกอบรม สัมมนา

สุมาลี สังข์ศรี (2532 : 745 -746) ได้แยกกิจกรรมการบริการวิชาการด้านการจัดประชุม ฝึกอบรม สัมมนา ออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การฝึกอบรมและการให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดดังนี้

- 1.1 เพื่อเพิ่มเติมความรู้ในวิชาชีพเฉพาะแขนง
- 1.2 เพื่อฝึกอบรมเสริมอาชีพ
- 1.3 เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารทางวิชาการ
- 1.4 เพื่อพัฒนาประชาธิปไตย และเป็นพลเมืองดี
- 1.5 เพื่อพัฒนาคนให้ร่วมกันพัฒนาชุมชน

การฝึกอบรมเช่นนี้ส่วนใหญ่มหาวิทยาลัยจะจัดนอกเวลาปกติ เช่น ช่วงเย็น หรือวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ หรือวันหยุดในภาคฤดูร้อน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ แต่ละมหาวิทยาลัยจัดในแขนงที่ตนมีความเชี่ยวชาญ เช่น อบรมการเกษตร การปลูกกล้วยไม้ การเพาะเห็ดฟาง การถ่ายภาพ คอมพิวเตอร์ สถิติวิจัย สาธารณสุข การพูดภาษาอังกฤษ อาหารโภชนาการ ฯลฯ ระยะเวลาจะแตกต่างกันออกไป เช่น 2-3 วัน 1 อาทิตย์ 1 เดือน 2 เดือน หรือ 9 เดือน แล้วแต่ละสาขาวิชา การฝึกอบรมในลักษณะนี้ส่วนใหญ่พบในแทบทุกมหาวิทยาลัยซึ่งอาจจัดโดยคณะวิชา หรือจัดโดยโครงการ ศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง หรือสำนักฝึกอบรมของมหาวิทยาลัย

2. การฝึกอบรมแก่บุคลากรประจำการของหน่วยงานต่าง ๆ การฝึกอบรมในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นโครงการความร่วมมือ หรือประสานงานกัน ระหว่างมหาวิทยาลัยกับหน่วยงานต่าง ๆ โดยมหาวิทยาลัยเป็นผู้จัดอบรมให้ ตัวอย่างเช่น โครงการฝึกอบรมครูวิทยาศาสตร์ โครงการฝึกอบรมครูคณิตศาสตร์ โครงการฝึกอบรมผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนประถมศึกษา โครงการฝึกอบรมพนักงานธนาคารต่าง ๆ โครงการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่บริการทั่วไปของหน่วยงานต่าง ๆ ฯลฯ

3. การฝึกอบรมกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ อาจเป็นโครงการที่มหาวิทยาลัยจัดทำขึ้นเพื่อจะช่วยเหลือชุมชนโดยนำเอาวิทยากรในแขนงวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญไปสู่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย เช่น โครงการฝึกอบรมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โครงการฝึกอบรมแม่บ้านเกษตรกร โครงการฝึกอบรมเยาวชนสำหรับการฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาในระบบที่สถาบันอุดมศึกษาได้ ดำเนินการนั้นมีดังนี้

- 3.1 เพื่อเพิ่มเติมความรู้ในวิชาชีพเฉพาะสาขา
- 3.2 เพื่อฝึกอบรมเสริมอาชีพ
- 3.3 ฝึกอบรมระหว่างประจำการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน
- 3.4 เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารทางวิชาการ

3.5 เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยและความเป็นพลเมืองดี

3.6 เพื่อการศึกษาต่อเนื่องและส่งเสริมการศึกษาที่สถาบันจัดอยู่

3.7 เพื่อพัฒนาคนให้ร่วมกันพัฒนาชุมชน

4. การสัมมนาทางวิชาการ ซึ่ง ชัตติยา กรรณสูตร (2522 : 125) ซึ่งให้เห็นว่าวัตถุประสงค์ที่มหาวิทยาลัยจัดการสัมมนาทางวิชาการ มีดังนี้

4.1 เพื่อเผยแพร่ผลงานของสถาบันอุดมศึกษา

4.2 กระตุ้นให้นักวิชาการได้หยิบยกปัญหาสำคัญ ๆ มาศึกษาวิเคราะห์ในแง่วิชาการ และเผยแพร่ผลการศึกษารูปของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล

4.3 เพื่อให้ฝ่ายวิชาการและฝ่ายปฏิบัติมีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างกัน อันจะช่วยปิดช่องว่างระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติ

4.4 สร้างความสำนึกในการคิดอ่าน แก้ไขปัญหาของบ้านเมืองร่วมกัน โดยหลาย ๆ ฝ่ายการประชุมแบ่งได้หลายประเภทตามลักษณะการแบ่ง ดังนี้

1. การประชุมที่จำแนกตามวัตถุประสงค์
 - 1.1 การประชุมเพื่อการข่าวสาร
 - 1.2 การประชุมเพื่อแก้ปัญหา
 - 1.3 การประชุมเพื่อการตัดสินใจ
 - 1.4 การประชุมเพื่อการฝึกอบรม
 - 1.5 การประชุมเพื่อระดมความคิด
2. การประชุมที่จำแนกตามระยะเวลาที่กำหนด
 - 2.1 การประชุมสามัญ
 - 2.2 การประชุมวิสามัญ
3. การประชุมที่จำแนกตามวิธีการจัดประชุม
 - 3.1 การประชุมประจำปี
 - 3.2 การประชุมสัมมนา
 - 3.3 การประชุมเชิงปฏิบัติการ
 - 3.4 การประชุมอภิปราย

สำหรับรูปแบบการประชุมที่น่าสนใจ คือ “การประชุมเชิงวิชาการ” การประชุมเชิง-วิชาการเป็นการประชุมที่มีรวมการประชุมรูปแบบอื่นเข้าไปด้วย เช่น การสัมมนา การประชุม

เชิงปฏิบัติการ เป็นต้น การประชุมเชิงวิชาการจึงเป็นการประชุมที่มีการถ่ายทอดความรู้ การพัฒนาความรู้ หรือทักษะของผู้เข้าประชุมด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การฟังการบรรยาย การสัมมนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ การฝึกอบรม เป็นต้น

งานบริการวิชาการด้านการจัดประชุม ฝึกอบรม สัมมนาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์มีลักษณะงานและหน่วยงานที่ให้บริการ ดังนี้

1. บริการจัดอบรมด้านคอมพิวเตอร์
2. อบรมทางวิชาการทางด้านพื้นฐานอิเล็กทรอนิกส์
3. การฝึกอบรม ประชุม สัมมนา สาขาอิสลามศึกษา
4. การอบรม ประชุม สัมมนา เฉพาะสาขาวิชา
5. การจัดอบรม ประชุม สัมมนา หลักสูตรทั่วไป

การจัดประชุม ฝึกอบรม สัมมนา ของคณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ จะให้บริการวิชาการในแบบให้เปล่า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจได้มีโอกาสหาความรู้ หรือประสบการณ์ และได้นำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาทั้งตนเองและสังคมโดยรวม

2. กลุ่มผู้มีโอกาสทางเศรษฐกิจ จะให้บริการในแบบของการคิดค่าบริการซึ่งทางคณะจะคิดค่าบริการเพิ่มประมาณ 30 % จากต้นทุนการให้บริการวิชาการ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายในชุดนี้ออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ

2.1 กลุ่มผู้สนใจและต้องการหาความรู้ ซึ่งจะเข้ามาสมัครและสามารถจ่ายเงินค่าลงทะเบียนฝึกอบรม ประชุม หรือสัมมนาได้

2.2 กลุ่มเชิงธุรกิจ ซึ่งต้องการบุคลากร หรือความรู้ทางวิชาการจากคณะเพื่อประโยชน์ในทางธุรกิจของตนเอง

การสร้างความร่วมมือและการสร้างเครือข่าย

การสร้างความร่วมมือและเครือข่ายระหว่างสถาบันอุดมศึกษาด้วยกัน ระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับองค์กรของรัฐและเอกชน ทั้งในระดับประเทศและต่างประเทศ

ทบวงมหาวิทยาลัย มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและแผนการจัดการศึกษา กำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาและการบริหารงานบุคคล พิจารณาการเสนอและพิจารณาอนุมัติ

การจัดตั้ง ยุบ รวมและเลิกมหาวิทยาลัย คณะและภาควิชา ตลอดจนการติดตามประเมินผลการจัดการศึกษา และเป็นศูนย์ประสานงานด้านการจัดการศึกษาระหว่างมหาวิทยาลัย (นงคฺนุช ไพรพิบูลยกิจ, 2542 : 109) นโยบายในการปฏิรูปอุดมศึกษาที่กำหนดโดยรัฐบาลก็ยังมีให้การรวมสถาบันอุดมศึกษา ที่จัดการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปให้มีระบบบริหารเดียวกัน มีการร่วมมือกันในด้านวิชาการ การใช้ทรัพยากร ตลอดจนมีมาตรฐานการศึกษาเป็นที่ยอมรับ (สมบัติ จำปาเงิน, 2544 : 243)

ศาสตราจารย์ ดร. เกษม สุวรรณกุล กล่าวถึงในการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการพัฒนาการบริหารมหาวิทยาลัยสู่ความเป็นเลิศ แนวคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาล (คณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการและเลขานุการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2540 : 13) โดยกล่าวถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาการบริหารมหาวิทยาลัยสู่ความเป็นเลิศว่า มหาวิทยาลัยในระบบใหม่เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับไม่ได้เป็นหน่วยราชการแต่เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ แต่ไม่ใช่หน่วยราชการ จะไม่มีชื่ออยู่ใน พรบ.ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม มหาวิทยาลัยในระบบใหม่นี้เป็นการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับมหาวิทยาลัยใหม่ เป็นความสัมพันธ์ซึ่งทำให้เกิดความคล่องตัวกับการบริหารมหาวิทยาลัย ซึ่งเชื่อว่าความเป็นอิสระนี้จะทำให้มหาวิทยาลัยไปสู่ความเป็นเลิศได้

ทบวงมหาวิทยาลัยกล่าวถึงบทบาทของสถาบันศึกษาต่อสังคม (อ้างถึงใน Patom Nikamanon, 1982 : 79) ข้อหนึ่งว่าสถาบันอุดมศึกษาควรสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกทั้งที่เป็นภาครัฐ ภาคเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับหน่วยงานที่เป็นหน่วยปฏิบัติงาน

สำนักบริการวิชาการมุ่งที่จะเป็นหน่วยงานกลางของมหาวิทยาลัยในการสนับสนุน ส่งเสริม และประสานงานบริการวิชาการระหว่างนักวิชาการและหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน พัฒนาการบริการวิชาการไปสู่ความเป็นสากล โดยประสานความร่วมมือระหว่างสถาบันทั้งภายในและต่างประเทศในรูปแบบการฝึกอบรม การสัมมนา การศึกษาดูงานและการศึกษาต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้เกิดการบริการวิชาการร่วมกันทั้งในระดับชาติและนานาชาติ

และการที่สำนักบริการวิชาการได้จัดให้มีการบริการด้านวิชาการ การให้คำปรึกษา การบริการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและเอกชนตามศักยภาพที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง ทางสำนักบริการวิชาการก็จะได้มีรายได้ที่จะนำมาบริหารจัดการอย่างพอเพียงและพึ่งตนเองได้ สำนักบริการวิชาการจึงต้องปรับตนเองให้ก้าวทันกับสถานการณ์ปัจจุบันเสมอ การบริหารงานในการดำเนินการด้านบริการวิชาการแก่ชุมชน ต้องมีทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ ผลักดันและส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมบริการวิชาการกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนทั้งภายในและต่างประเทศ อันได้แก่การร่วมโครงการพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น บุคลากรของธนาคารเพื่อการเกษตรและส

ทศวรรษการศึกษา (ท.ศ.) บุคลากรขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย อาจเป็นการอบรมคอมพิวเตอร์ อบรมภาษาอังกฤษ หรือการที่สำนักบริการวิชาการร่วมกับบริษัท ไอ.บี.เอ็ม. ประเทศไทย จำกัด จัดการอบรมไมโครคอมพิวเตอร์สำหรับนักศึกษา ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545 : 38) จัดโครงการร่วมกับ International Institution for Education Planning และ SEAMEO Regional Center for Higher Education and Development (RIHED) จัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง Institution Management in Higher Education โดยมีผู้เข้าร่วมสัมมนาจากประเทศในกลุ่มเอเชียและแปซิฟิก ร่วมกับทบวงมหาวิทยาลัย ในการจัดสัมมนาและนิทรรศการอุดมศึกษาไทยในประเทศเวียดนาม และได้จัดบริการวิชาการโดยการฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพการทำงานของบุคคลในโรงพยาบาลชุมชน และจัดทำหลักสูตร Organization Development ให้กับหน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ร่วมมือกับสมาคมไทย - ออสเตรเลียแห่งรัฐนิวเซาท์เวลส์ ประเทศออสเตรเลีย จัดส่งครูเพื่อไปสอนศิลปวัฒนธรรมไทยให้กับเยาวชนไทย ณ นครซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย

จะเห็นว่าสำนักบริการวิชาการจะต้องติดต่อร่วมมือกับองค์กรภายนอก โดยเฉพาะกับต่างประเทศอยู่บ่อย ๆ จึงมีการพัฒนาระบบสารสนเทศของสำนักบริการวิชาการเพื่อให้สอดคล้องกับการจัดระบบเครือข่ายเพื่อให้เชื่อมโยงสายงานต่างๆทั้งภายในและภายนอก สำนักบริการวิชาการก็ได้ใช้ประโยชน์ในการให้ข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารระหว่างหน่วยงานภายในและต่างประเทศทาง Electronic Mail

จากนโยบายแผนการจัดการศึกษาต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะมีการสร้างความร่วมมือและสร้างเครือข่ายระหว่างสถาบันอุดมศึกษาด้วยกัน ระหว่างสถาบันอุดมศึกษาขององค์กรของรัฐและเอกชน ทั้งในระดับประเทศและต่างประเทศเพราะนอกจากประโยชน์โดยตรงที่เป็นผลจากการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมแล้ว ยังได้ผลประโยชน์ทางอ้อมที่เป็นผลพลอยได้ เช่น สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ร่วมกับสมาคมไทย - ออสเตรเลียเป็นเวลา 5 สัปดาห์ ซึ่งเป็นช่วงปิดเทอมฤดูร้อน ได้รับความประทับใจและประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูง ทำให้ในปีถัดมาสมาคมไทย - ออสเตรเลีย แห่งรัฐนิวเซาท์เวลส์ได้นำสมาชิกและครอบครัว มาทัศนศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ โดยสำนักบริการวิชาการร่วมเป็นเจ้าภาพ โดยใช้งบประมาณของสมาคมไทย - ออสเตรเลีย แห่งรัฐนิวเซาท์เวลส์ทั้งหมด (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545 : 35) และการที่สำนักบริการวิชาการร่วมกับ Center of International Migration and Development (CIM) ประเทศสาธารณรัฐเยอรมัน จัดโครงการพัฒนารัฐกิจขนาดเล็กเพื่ออุตสาหกรรมพื้นบ้าน โดยมีเป้าหมาย คือ ช่วยสนับสนุน

ผู้ผลิตในชนบท โดยการเพิ่มคุณค่าผลผลิตในพื้นที่ ซึ่งผลประโยชน์ที่จะตามมาอีกมากมาย เป็นผลดีต่อประชาชนในท้องถิ่นนั้น สมกับที่ว่าสำนักบริการวิชาการ ต้องดำเนินการให้มีกิจกรรมการบริการวิชาการแก่ชุมชนใน

รูปแบบต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทุกระดับ และเพื่อเป็นที่พึ่งทางวิชาการแก่สังคมโดยแท้จริง

การประเมินโครงการบริการสังคม

โครงการบริการสังคม (เขาวดี ราชชัยกุล, 2544 : 81) หมายถึง โครงการต่าง ๆ ซึ่งได้จัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์หลักที่จะให้บริการแก่ประชาชนโดยทั่วไปในสังคม การประเมินโครงการในยุคปัจจุบันได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานที่นับว่ามีความสำคัญ ดังประโยชน์ต่อไปนี้

1. การประเมินเป็นเครื่องมือของการรับรองคุณภาพในการให้บริการ
2. การประเมินช่วยให้ผู้สนับสนุนด้านเงินทุนได้รับทราบปัญหา / อุปสรรคในการดำเนินงาน โครงการ เพื่อจะได้หาทางปรับปรุง / แก้ไขให้เหมาะสมต่อไป
3. การประเมินช่วยให้ได้ข้อมูล ซึ่งเป็นสารสนเทศที่มีคุณค่าสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. การประเมินช่วยให้ได้ข้อมูลป้อนกลับจากผู้รับบริการ ทำให้ทราบข้อจำกัดและปัญหาต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานเพื่อนำมาปรับปรุงโครงการ
5. การประเมินช่วยให้ทราบถึงผลผลิตของโครงการทั้งในด้านที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์

การประเมินเป็นการให้คุณค่าหรือตีราคาสิ่งที่ถูกประเมิน (เขาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2544 : 64) โครงการเพื่อให้บริการสังคม มักจะมีความซับซ้อน จึงต้องอาศัยวิธีการประเมินทั้งแบบมีระบบและแบบวิธีการตามธรรมชาติ (Naturalistic Approach) ควบคู่กันไปโดยให้ความสำคัญกับผลผลิตที่เกิดจากโครงการทั้งหมด แม้จะเป็นผลกระทบก็ถือว่าเป็นข้อมูลสำคัญต่อการตัดสินใจคุณค่าเช่นกัน

จากแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาและประเมินโครงการฝึกอบรมของดร.ศิริชัย กาญจนวาที (2537 : 123 - 124) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบพื้นฐานของการดำเนินโครงการไว้ว่าการดำเนินโครงการใดก็ตามได้ประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ต้องอาศัยองค์ประกอบพื้นฐาน 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. การวางแผน เป็นการศึกษาความเป็นมาและความเป็นอยู่ในปัจจุบันของโครงการ เพื่อกำหนดความเป็นไปได้ที่พึงประสงค์ของโครงการในอนาคต ในรูปของการกำหนดจุดมุ่งหมาย (Goal) วัตถุประสงค์ (Objectives) และเป้าหมาย (Targets)
2. การดำเนินงาน คัดเลือกและจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ กำหนดกรรมวิธีและกิจกรรมที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ
3. การประเมิน มีบทบาทสำคัญคือการกำหนดโครงการ การติดตามกำกับกับการดำเนินโครงการและผลที่เกิดขึ้นว่าควรพัฒนาโครงการแบบใด ควรพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานอะไรบ้าง เพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการและผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมเพียงใด

ภาพประกอบ 2 องค์ประกอบพื้นฐานของการดำเนินโครงการ

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบพื้นฐานของการดำเนินโครงการแล้ว จะสอดคล้องกับการประเมินโครงการ โดยใช้เกณฑ์ลำดับเวลาการบริหารโครงการซึ่งแบ่งการประเมินเป็น 3 ระยะ (เชิดศักดิ์ โฆวาสินธุ์, 2541 : 12 - 20) ดังนี้

1. การประเมินก่อนเริ่มโครงการ เป็นการประเมินเบื้องต้นที่จำเป็นสำหรับการวางแผนโครงการที่มีประสิทธิภาพ เป็นการวางแผนโครงการจากข้อมูล ข้อเท็จจริง เป็นการประเมินเพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของสังคม และอาจทำการประเมินความพร้อมหรือความเป็นไปได้ในการดำเนินการโครงการ (Feasibility Evaluation) โดยการศึกษาทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรในเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น บุคลากร จำนวนเงินทุน ระยะเวลา ขอบเขต กฎหมาย หรือบริบททางการเมืองที่เอื้อต่อการดำเนินการโครงการให้ประสบความสำเร็จและเป็นเงื่อนไขปัญหา อุปสรรคที่จะขัดขวางการดำเนินการโครงการ

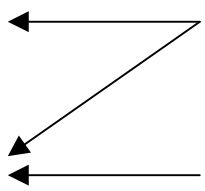
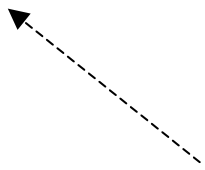
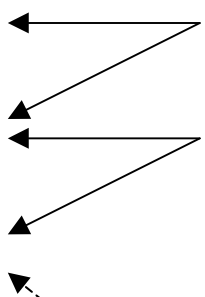
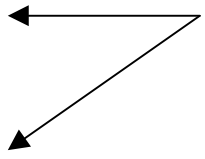
2. การประเมินผลผลิตเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบว่าโครงการก่อให้เกิดผลหรือการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการหรือไม่ ทั้งในส่วนที่เป็นผลโดยตรงต่อกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนผลกระทบที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมหรือชุมชนที่กลุ่มเป้าหมายมีส่วนเกี่ยวข้อง การประเมินผลผลิตนอกจากจะศึกษาถึงผลโดยตรงที่คาดหวัง (Intended Outcomes) แล้วยังต้องพิจารณาถึงผลที่ไม่คาดหวัง (Unintended Outcomes) ประกอบด้วยทั้งที่เป็นผลในทางบวกและทางลบที่มีต่อสังคม ดังนั้น การประเมินผลผลิตจำเป็นการประเมินความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการโดยพิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้นจริงเมื่อสิ้นสุดโครงการเทียบกับผลที่คาดหวังไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการ และเป็นการศึกษาถึงผลกระทบ (Impact) ซึ่งหมายถึงความสำเร็จของโครงการก่อให้เกิดผลที่ตามมาในบริบทของสังคมที่กลุ่มเป้าหมายเกี่ยวข้อง มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์หรือไม่ ตลอดจนผลอื่น ๆ ที่เกิดจากที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการที่เรียกกันว่าผลข้างเคียง (Side Effect) ทั้งที่เป็นผลบวกและผลลบต่อการบ่งชี้ถึงความสำเร็จของโครงการ

สามารถสรุปเป็นความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินโครงการกับกระบวนการดำเนินโครงการ (สมคิด พรหมจ้อย, 2542 : 34) ได้ดังนี้

1. กระบวนการดำเนินโครงการ

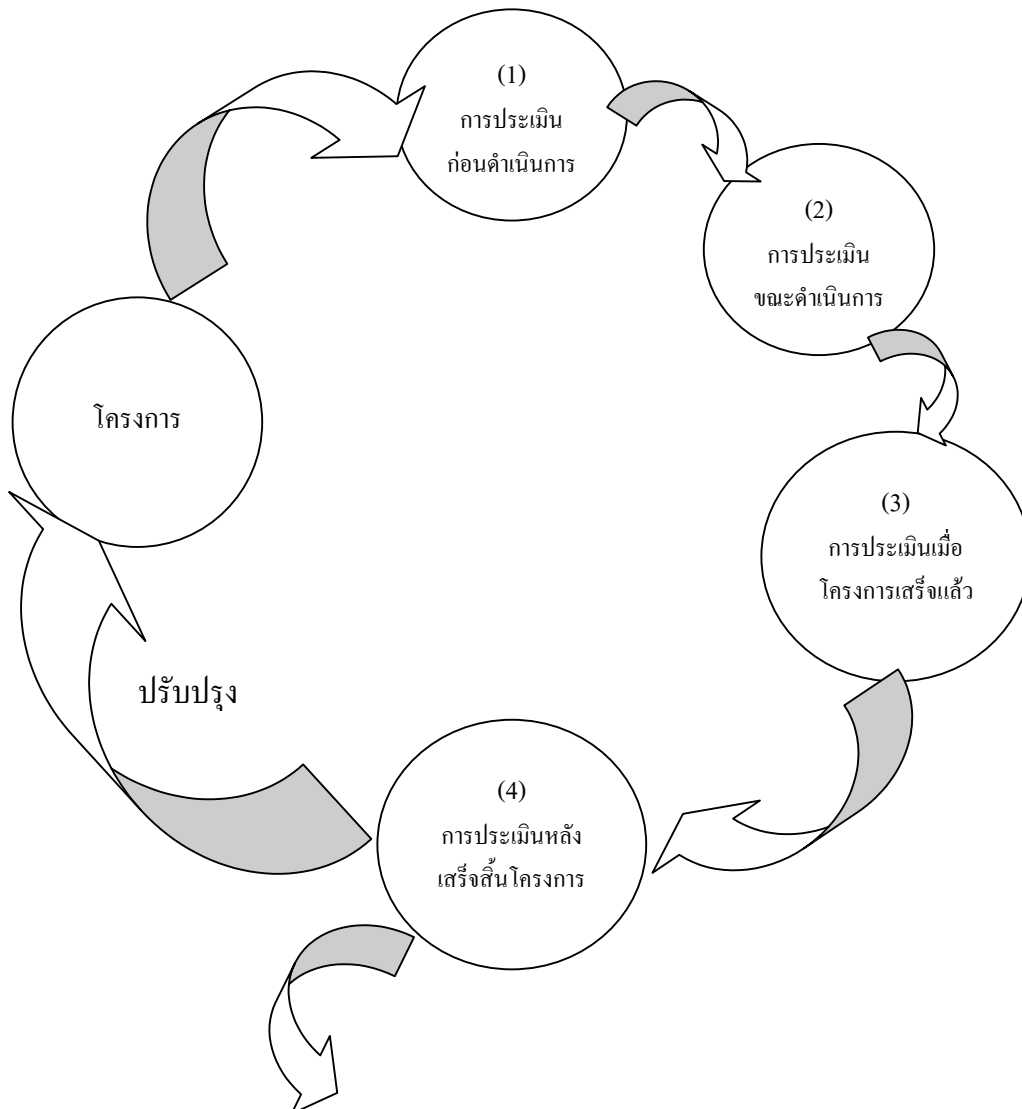
2. การประเมินโครงการ

ภาพประกอบ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินโครงการและกระบวนการดำเนินโครงการ

นอกจากการประเมินก่อนการดำเนิน การประเมินผลระหว่างโครงการและการประเมินเมื่อโครงการเสร็จแล้วยังมีการประเมินหลังโครงการสิ้นสุดซึ่งเป็นการประเมินหลังจากโครงการเสร็จสิ้นแล้วเป็นระยะเวลาหนึ่งว่าการดำเนินโครงการมีผลกระทบต่อองค์กรหรือต่อสังคมอย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อใช้ในการตัดสินใจว่าโครงการประเภทนี้จะดำเนินการต่อไปหรือไม่

ดังนั้นการประเมินโครงการที่สมบูรณ์จะต้องใช้การประเมินโครงการทั้ง 4 ขั้นตอนอย่างต่อเนื่องเป็นวงจร ดังภาพ

เลิกดื่ม

ภาพประกอบ 4 ขั้นตอนในการประเมินโครงการ

จากภาพแสดงให้ทราบว่า การประเมินโครงการจะต้องมีระยะและขั้นตอนในการประเมินอย่างต่อเนื่องจึงจะประสบผลสำเร็จ

รูปแบบการประเมินเชิงการตอบสนอง (A Responsive Evaluation Model)

สเตก (Stake) ได้เสนอแนวคิดการประเมิน ที่สนับสนุนมโนทัศน์ของการประเมินในรูปแบบที่ไม่ยึดวัตถุประสงค์เป็นหลักของสคริฟเวน (Scriven) โดยเรียกว่า การประเมินตอบสนอง (เขาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2544 : 43) ซึ่งเป็นการประเมินที่ต้องอาศัยการบรรยาย และตีความข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นระบบจากการสังเกตกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง และค้นหาคุณค่าจากความคิดเห็นที่แตกต่างกันของบุคคลต่าง ๆ เป็นกระบวนการประเมิน เพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศ ที่เกี่ยวกับโครงการด้วยการกำหนดประเด็นองค์ประกอบที่สำคัญและอธิบายจุดเด่นจุดด้อย หรือจุดบกพร่องที่สัมพันธ์กับประเด็นเหล่านั้น นับว่าการประเมินจะต้องดูผลผลิตที่มีคุณค่าทั้งหมดควบคู่กันไป

ในรูปแบบการประเมินเชิงการตอบสนองของสเตกได้ประยุกต์ใช้หลักและวิธีการทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2541 : 301 - 305) จุดเน้นของการประเมินตามรูปแบบนี้ก็คือการให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อปัญหาและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ (Stakeholders or Evaluation Audiences) สเตกเห็นว่าการประเมินที่ดีจะต้องอรรถประโยชน์ในแง่การชี้ปัญหา หรือตอบคำถามสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการนั้น ๆ ยิ่งไปกว่านั้น สเตกเห็นว่าการต้องการและความเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน และการออกแบบประเมิน

โดยหลักการ สเตกได้ประยุกต์หลักและวิธีการของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดเป็นขั้นตอนของการประเมิน 12 ขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้ประเมินพูดคุยกับผู้มีส่วนเสียในโครงการตลอดจนประชาชนทั่วไป เพื่อทราบปัญหาและความต้องการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร
2. จากการพิจารณาปัญหาและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ แล้ว ทำหมคนขนาดและขอบเขตของโปรแกรม ทั้งนี้อาจพิจารณาข้อมูลเสร็จจากข้อมูลสถิติ เอกสารที่

เกี่ยวข้องกับโปรแกรมและบันทึกของคณะทำงานด้วย

3. ศึกษาภาพรวมของกิจกรรมต่าง ๆ ในโปรแกรม โดยผู้ประเมินเข้าไปสังเกตการณ์ในโปรแกรม เพื่อได้สัมผัสและเกิดความเข้าใจในกระบวนการทำงานจริง ๆ เป็นการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างลักษณะโครงการ หรือโปรแกรมลักษณะโครงการ หรือโปรแกรมที่ควรจะเป็น ซึ่งประมวลได้ใน 2 ชั้นแรก

4. กำหนดวัตถุประสงค์ละปัญหาตลอดจนข้อคิดเห็น ข้อห่วงใยของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโปรแกรมที่กำหนด

5. สร้างกรอบความคิดเพื่อให้เข้าใจในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ให้ถ่องแท้เพื่อก่อให้เกิดประเด็นคำถามหรือปัญหาสำคัญที่มุ่งประเมินเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโปรแกรม

6. หลังจากตั้งคำถามที่จะประเมินผลได้แล้วผู้ประเมินระบุความต้องการข้อมูลอะไรบ้าง ในแต่ละคำถามผู้ประเมินจะต้องระบุข้อมูลที่ต้องการ และแหล่งข้อมูลให้สมบูรณ์ครบถ้วน การที่จะทำขั้นตอนนี้ได้ ผู้ประเมินควรจะต้องกำหนดหลังจากผู้ประเมินได้ลงพื้นที่จริงระยะหนึ่งแล้ว

7. เมื่อกำหนดข้อมูลเพื่อการประเมินแล้ว ผู้ประเมินยังเลือกวิธีการที่เหมาะสมที่สุด เพื่อได้ข้อมูลที่มีความตรงและถูกต้อง รวมทั้งกำหนดเครื่องมือและเทคนิคในการรวบรวมข้อมูลด้วย สเตคมีความเห็นสอดคล้องกับนักวิจัยเชิงคุณภาพคือ ผู้ประเมินเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในการรวบรวมข้อมูลเพื่อการประเมินตามรูปแบบนี้

8. ผู้ประเมินรวบรวมข้อมูลและสังเกตการณ์ตามที่ระบุไว้ ทั้งในเชิงบริบทแวดล้อม ตัวป้อนหรือสิ่งที่มาก่อนการปฏิบัติ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

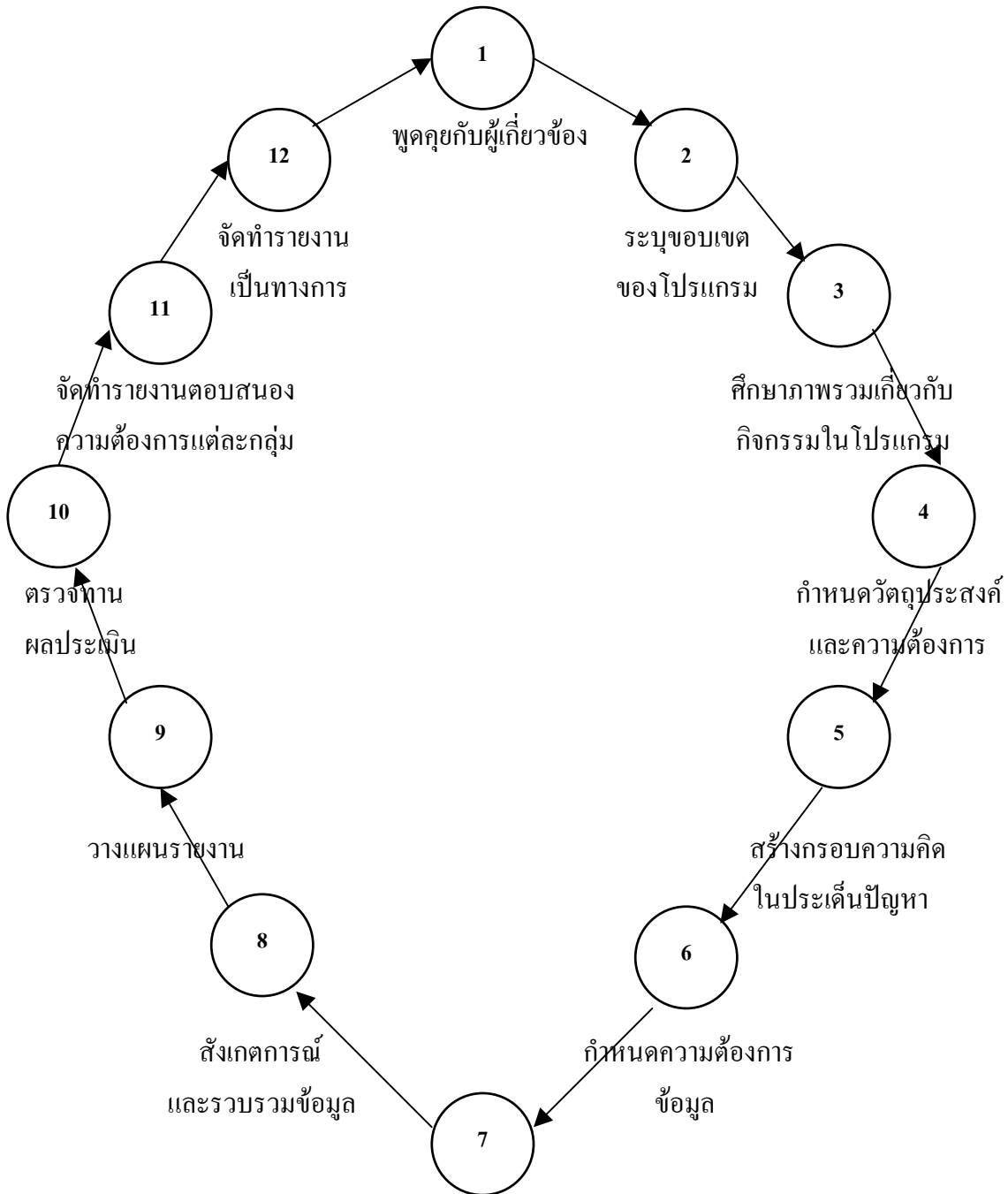
9. วางแผนการรายงานผลการประเมิน โดยกำหนดขอบข่ายและโครงร่างของรายงานประเมิน ในรายงานผลการประเมิน ผู้ประเมินอาจใช้รูปแบบต่าง ๆ เช่น การอธิบายเชิงบรรยาย หรือ พรรณนารายละเอียด การใช้กรณีศึกษา เป็นต้น

10. ตรวจสอบผลว่าส่วนใดยืนยัน ส่วนใดไม่ยืนยัน เพื่อให้แน่ใจถึงความถูกต้องแม่นยำตรงของผลประเมิน

11. เนื่องจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีหลายกลุ่ม ซึ่งมีความต้องการใช้ผลประเมินแตกต่างกัน ผู้ประเมินอาจผลิตรายงานการประเมินให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้แต่ละกลุ่ม กล่าวคือ มีการผลิตรายงานการประเมินหลายฉบับ เพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้นั่นเอง

12. ในขั้นตอนสุดท้าย ผู้ประเมินอาจจัดทำรายงานเป็นทางการถ้าจำเป็นแม้สแตกไม่เชื่อเรื่องรูปแบบที่เป็นทางการของการประเมินแต่หากเป็นกฎระเบียบหรือข้อสัญญาที่จะให้รายงานเป็นทางการ ผู้ประเมินก็ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือสัญญานั้น ๆ

โดยสรุปทั้ง 12 ขั้นตอนของการประเมินเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ แสดงดังภาพประกอบ ต่อไปนี้

เลือกวิธีรวบรวมข้อมูล

ภาพประกอบ 5 ขั้นตอนสำคัญของโมเดลการประเมินเชิงตอบสนอง

จาก 12 ขั้นตอนของโมเดลการประเมินเชิงการตอบสนองของสแตก แสดงถึงลักษณะของการประเมินที่ได้โดยสรุปคือ โมเดลการประเมินเชิงตอบสนอง เป็นรูปแบบการประเมินที่ไม่เป็นทางการ โดยมีเจตคติหรือค่านิยมที่หลากหลายซึ่งอาจขัดแย้งกันก็ได้ ใช้ปัญหาและความต้องการตลอดจนความเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นฐานในการออกแบบประเมิน การออกแบบประเมินจะค่อย ๆ พัฒนาไปพร้อม ๆ กับการประเมิน บทบาทของผู้ประเมินเป็นผู้รับ ผู้ให้ข้อมูลเป็นฝ่ายกระตุ้นความคิดของผู้ประเมิน วิธีการประเมินเน้นการใช้วิจารณญาณ (Subjective Judgement) หลังจากการสังเกต การสัมภาษณ์ การพบปะสนทนากับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายแล้ว การสื่อสารข้อมูลนิยมใช้แบบไม่เป็นทางการ แต่ทั้งนี้แล้วแต่ละกลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วย อาจให้ข้อมูลเป็นระยะ ๆ ในระหว่างการประเมิน ลักษณะเนื้อหาข้อมูลเน้นการบรรยายรายละเอียดให้เกิดความเชื่อมโยงเป็นภาพรวมของทั้งโปรแกรมตลอดจนสะท้อนปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ของผู้เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริการวิชาการแก่ชุมชน มีทั้งงานวิจัยของต่างประเทศและงานวิจัยในประเทศไทย ดังนี้

1. งานวิจัยต่างประเทศ

บีเวอรี่ (Beverly, 1970 : 3048 - A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาและกิจกรรมในการบริการชุมชนพบว่า เมื่อสถานศึกษาจัดดำเนินงานบริการทางด้านวิชาการแก่ชุมชน ผู้ให้บริการจะมีภาระมากขึ้น คือ จะต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน มีการปรึกษาหารือร่วมกับผู้นำชุมชน มีการวางแผนเพื่อการดำเนินงาน ซึ่งการบริการชุมชนจะต้องทราบความต้องการของชุมชน เพื่อการพัฒนาหลักสูตรให้สามารถบริการชุมชนได้ตามความต้องการ และการวิจัยเกี่ยวกับงานบริการชุมชนจะทำให้มองเห็นแนวโน้มในการพัฒนาหลักสูตร ดังนั้น ควรมีการวางแผน มีการติดตามผล และศึกษาความคิดเห็นของผู้รับบริการตลอดจนปัญหาต่าง ๆ และควรนำเอาวิทยาการใหม่มาแนะนำแก่ประชาชนด้วย

ลิตเติล (Little, 1975 : 738 - A) ได้ศึกษาจุดมุ่งหมายของโครงการบริการชุมชนของวิทยาลัยชุมชนในฟลอริดา โดยใช้ผู้บริหาร 28 คนเป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่า การบริการแก่ชุมชนควรจะให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ควรจัดลักษณะงานการศึกษาตลอดชีวิตเป็นอันดับแรก อุปสรรคและปัญหาในการดำเนินงาน คือ ขาดการประสานงานกับหน่วยงานอื่น และขาดการจัดสรรงบประมาณ

เจมส์ (James, 1970 : 2673 - A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทในการให้การให้บริการการศึกษาแก่ชุมชนเมืองของรัฐจอร์เจีย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริการ 100 คน ผู้นำชุมชน 100 คน และผู้ดำเนินการทุกคน พบว่า งานการให้บริการชุมชนนั้นมีความสำคัญ เป็นงานที่ต้องขยายออกไปให้กว้างขวางและเนื้อหาสาระที่จำเป็นมากได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัย สุขภาพ อาหารและโภชนาการ ซึ่งผู้รับบริการที่มีอายุ ระดับการศึกษาและอาชีพต่างกัน มีผลต่อความต้องการที่จำเป็นนั้น ๆ แตกต่างกันด้วย ส่วนปัญหาในการดำเนินงานคือขาดการให้บริการทางด้านวิชาการมุ่งที่จะให้ความรู้ทางการเกษตรและเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

เวลช์ (Welch, 1975 : 4212 - A) ได้ศึกษาโครงการและงบประมาณในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของชุมชนแคลิฟอร์เนีย ผลการวิจัยพบว่า เงินช่วยเหลือในการดำเนินงานที่ได้รับจากชุมชนมีเท่า ๆ กับงบประมาณที่ได้จากรัฐ และได้เสนอแนะว่า ควรใช้รูปแบบการศึกษานอกระบบมาใช้พัฒนาการดำเนินงาน นอกจากนั้นควรให้ความรู้เกี่ยวกับสังคมวิทยา พลศึกษา และนันทนาการ

นีส (Neal, 1971 : 1822 - A) ได้ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการให้บริการชุมชน เพื่อพัฒนารูปแบบของโครงการบริการทางวิชาการแก่ชุมชน ซึ่งในการศึกษานี้ใช้กลุ่มตัวอย่าง 112 แห่ง ผลการวิจัยพบว่า แนวความคิดในการให้บริการชุมชน ควรดำเนินการอย่างยิ่ง ควรกำหนดขอบข่าย ความมุ่งหมาย และเป้าหมายในการให้บริการแก่ชุมชนอย่างเด่นชัด ควรร่วมมือกับผู้นำชุมชน ควรพิจารณาคัดเลือกสถานที่ และเพิ่มจำนวนผู้ดำเนินการให้มากขึ้น ควรหาแหล่งสนับสนุนทางการเงิน ควรศึกษาทัศนคติของผู้นำชุมชน ควรให้กำลังใจแก่ผู้ดำเนินการให้มากขึ้น และควรมีการวิจัยและประเมินผลโครงการบริการชุมชนด้วย

เมอร์ฟี (Murphy, 1975 : 5867 - A) ได้ศึกษาบทบาทของอาจารย์ที่มีต่อการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนของสถาบันอุดมศึกษาในเมืองบัลติมอร์ พบว่า งานบริการชุมชนที่ดำเนินการไปแล้วนั้นเป็นการให้การศึกษแก่ชุมชน สถาบันการศึกษายังได้รับประโยชน์ในการปรับปรุงการสอน การวิจัย และการพัฒนาคุณภาพของสถาบัน

2. งานวิจัยในประเทศไทย

จากที่ทบวงมหาวิทยาลัยได้ประกาศนโยบายและแนวทางปฏิบัติของการการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่สถาบันอุดมศึกษาต้องรับผิดชอบ คือ การจัดการเรียนการสอน (การผลิตบัณฑิต) การวิจัย การให้บริการวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมนั้น วสันต์

ชีวะสาธน์ (2530 : 182) ได้ทำการศึกษาถึงบทบาทด้านการสอน การวิจัย การบริการทางวิชาการแก่สังคมและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยในภาคใต้ ตามทัศนะของผู้บริหารและอาจารย์ โดยใช้การเปรียบเทียบบทบาทที่เป็นจริงกับบทบาทที่คาดหวัง ผลการศึกษาพบว่าบทบาทที่เป็นจริงกับบทบาทที่คาดหวังทั้ง 4 ด้านของมหาวิทยาลัยภาคใต้ทั้ง 3 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา แตกต่างกัน บทบาทที่เป็นจริงกับบทบาทที่คาดหวังด้านการสอนสูงกว่าการวิจัย การบริการ วิชาการแก่สังคมและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมทั้ง 3 มหาวิทยาลัย ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาล ที่มุ่งสนองด้านความต้องการกำลังคน สาขาต่าง ๆ ของประเทศในอนาคต โดยเฉพาะ สาขาที่ยังขาดแคลนบุคลากร เช่น การขาดแคลนแพทย์ในชนบท และนักเทคโนโลยีสาขาต่าง ๆ ดังนั้นทบวงมหาวิทยาลัยจึงได้วางโครงการเร่งขยายการผลิตบัณฑิตดังกล่าวมากขึ้น บทบาทของมหาวิทยาลัยจึงมุ่งเน้นการผลิตบัณฑิต เพื่อสนองนโยบายมากกว่าการปฏิบัติภารกิจอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรพินธ์

ตันธนะศฤงค์ (2523 : 77) ที่ได้ศึกษาความเป็นมาในการก่อตั้งและพัฒนาการของมหาวิทยาลัย ขอนแก่นเมื่อ พ.ศ. 2521 โดยเปรียบเทียบกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ตั้งแต่การก่อตั้งมหาวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. 2507 เป็นต้นมาจนถึง พ.ศ. 2518 มหาวิทยาลัยขอนแก่นมีการพัฒนาเด่นชัด ในด้านการผลิตบัณฑิต เพียงด้านเดียว

ส่วนประไพพรรณ โปธิ์กระจำง (2521 : 67) ที่ได้ศึกษาถึงบทบาทในด้านการสอน การวิจัย การบริการทางวิชาการแก่สังคม และการถ่ายทอดรักษาศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พบว่าบทบาทในการให้บริการทางวิชาการแก่สังคมซึ่งคาดว่าจะจะเป็นบทบาทที่ได้รับความคาดหวังในระดับสูงเช่นเดียวกับบทบาทอื่น ๆ แต่ปรากฏว่าอาจารย์ส่วนใหญ่ของวิทยาลัยเอกชนให้ความสำคัญต่อบทบาทในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น และมองเห็นว่าบทบาทในการบริการวิชาการแก่สังคมของวิทยาลัยเอกชนยังอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งต่างจากด้านอื่น ๆ อย่าง

ชัดเจน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ บุญนำ ปานจำ (2543 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาบทบาทสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น : การวิจัยรายกรณี สถาบันราชภัฏเพชรบุรี พบว่าสถาบันดำเนิน-งานในบทบาทด้านการบริการวิชาการอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน

ประสิทธิ์ เทียมเดช (2521 : 57) ศึกษาการบริการชุมชนของวิทยาลัยครูตามทัศนคติของผู้บริหารการศึกษาคูและผู้นำท้องถิ่นในเขตการศึกษา 5 พบว่าการบริการชุมชนที่วิทยาลัยครูกระทำอยู่ยังน้อยกว่าความต้องการหรือความคาดหวังจากวิทยาลัยครู ของครูอยู่มาก วิทยาลัยครูจึงควรเร่งปรับปรุงการบริการด้านวิชาการให้มีประสิทธิภาพและปริมาณเพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นถึงความคาดหวังของผู้บริหาร ครูและผู้นำท้องถิ่นที่มีความคาดหวังเกี่ยวกับบทบาทด้านการบริการวิชาการไว้สูง เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ วราพร พลอยประเสริฐ (2537 : บทคัดย่อ) ที่ทำการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและความคาดหวังของผู้บริหารและวิทยากรเกี่ยวกับการให้บริการวิชาการแก่สังคมของวิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข พบว่าผู้บริหารและวิทยากรมีความคาดหวังเกี่ยวกับการให้บริการวิชาการแก่สังคมของวิทยาลัยพยาบาลในระดับมาก

ส่วนในเรื่องความต้องการรับบริการทางวิชาการของชุมชนนั้น กนก ไบบัว (2534 : 47 - 49) ได้ศึกษาการบริการสังคมของสถาบันอุดมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ ผู้นำชุมชน ผู้บริหาร และอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการรับบริการสังคมจากสถาบันอุดมศึกษาของผู้นำชุมชนและประชาชนมีความต้องการสูง และเห็นว่าปัจจุบันยังมีการให้บริการน้อยควรทำให้มากกว่าเดิม จำรัส นาคบำรุง (2530 : 127) ทำการศึกษาการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนของสหวิทยาลัยทักษิณ พบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งที่เป็นผู้บริหาร อาจารย์ ผู้นำชุมชนและประชาชนต้องการให้มีการบริการวิชาการแก่ชุมชนด้านการศึกษาสูง

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการบริการวิชาการแก่ชุมชนมีผู้ศึกษาไว้ดังนี้ เสนาะ อำไพ (2537 : บทคัดย่อ) ศึกษาสภาพและปัญหาการปฏิบัติงานบริการวิชาการของศูนย์วิชาการจังหวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 6 ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสำคัญ คือขาดแคลนบุคลากร ขาดการประสานงานและการวางแผนร่วมกัน การประชาสัมพันธ์ไม่ต่อเนื่องและไม่ทั่วถึง ขาดแหล่งค้นคว้าเพื่อการวิจัย ขาดความต่อเนื่องในการนิเทศและนิเทศไม่ทั่วถึง อาคารสถานที่คับแคบและงบประมาณไม่เพียงพอ

สุทิน ประเสริฐสุนทร (2537 : บทคัดย่อ) ได้วิเคราะห์โครงการบริการวิชาการแก่สังคมของสถาบันอุดมศึกษา โดยได้ทำการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคต่อการจัดกิจกรรมการบริการวิชาการแก่ชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการบริการวิชาการแก่ชุมชนส่วนมากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการเบิกจ่ายงบประมาณยุ่งยาก กิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้ในการฝึกอบรมยังไม่

เหมาะสม มีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนไม่เพียงพอ และบทบาทผู้สอนและวิธีสอนไม่เหมาะสม

เรื่องรูปแบบการบริการวิชาการมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้หลายคนดังนี้ ชูชีพ

พุทธประเสริฐ (2533 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนา รูปแบบการบริการวิชาการแก่สังคม ของวิทยาลัยครูภาคเหนือ ผลการวิจัยพบว่า วิธีให้บริการควรประกอบด้วยการศึกษาค้นคว้า วิจัย การบริการเอกสารข้อมูล การจัดศูนย์ข้อมูลทั้งในวิทยาลัยครูและในท้องถิ่น บริการวิชาการทางวิทยุ จัดฝึกอบรมบุคคลากร และจัดกิจกรรมต่าง ๆ สอดแทรกในโครงการบริการวิชาการ

วิรัตน์ จุมปาแฝด (2519 : 31) ได้ศึกษามหาวิทยาลัยการบริการสังคมของสถาบันอุดมศึกษาใน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ลักษณะการให้บริการสังคมมีหลายวิธี คือ การอบรม สัมมนา การสอน กลุ่มสนใจ การจัดนิทรรศการทางวิชาการ การปาฐกถาและบรรยายพิเศษ การสาธิต การ

เผยแพร่ความรู้ทางสื่อมวลชน งานอาสาพัฒนาการบริการอุปกรณ์ และการจัดทำโครงการเฉพาะเรื่อง

สุรีย์พร พานิช (2535 : บทคัดย่อ) ศึกษาแนวโน้มการจัดการงานบริการวิชาการของ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่า มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้มีการจัดโครงการบริการวิชาการให้แก่กลุ่ม ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจและกลุ่มนักธุรกิจ มากกว่ากลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มประชาชนที่อยู่ในชนบท ทั้ง จัดรูปแบบของการให้บริการในลักษณะของการฝึกอบรม จัดสัมมนา โดยใช้สถานที่ในมหาวิทยาลัย มากกว่าการไปเผยแพร่หรือถ่ายทอดความรู้สู่ท้องถิ่นชนบท ส่วนแนวโน้มการจัดการงานบริการวิชาการ ได้แก่ มีการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการของชุมชน มีการจัดโครงการบริการวิชาการในท้องถิ่น เพิ่มมากขึ้น มีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับหน่วยงานอื่นในการให้บริการ มีการประชาสัมพันธ์ทางสื่อมวลชนเพิ่มมากขึ้น เนื้อหาของการให้บริการเป็นลักษณะของการศึกษาต่อเนื่อง เน้นวิชาการและ ทักษะทางวิชาชีพที่สูงขึ้น ลักษณะการดำเนินงานเป็นทีม มีการสนับสนุนทางด้านงบประมาณเพิ่มขึ้น มีการสร้างความตระหนักและแรงจูงใจให้แก่บุคลากรผู้ให้บริการ

จุไร จงประดิษฐ์นันท์ (2543 : บทคัดย่อ) ศึกษาทิศทางการดำเนินงานของหน่วยงานการศึกษาต่อเนื่องในมหาวิทยาลัยของรัฐ ผลการวิจัยพบว่า นโยบายการให้บริการวิชาการแก่สังคมใน มหาวิทยาลัยของรัฐที่เป็นกลุ่มตัวอย่างนั้น มีวัตถุประสงค์การให้บริการวิชาการฟรีแก่ผู้ด้อยโอกาสและ สร้างรายได้ แต่ทิศทางในอนาคตจะมุ่งไปสู่การสร้างรายได้มากกว่าเพื่อให้พึ่งพาตนเองโดยให้หน่วยงานการศึกษาต่อเนื่อง